

Katri Kütt • Maret Lill
Evelyn Ojaperv • Krista Saadoja

Inimeseõpetuse tööraamat VII klassile

2. osa

Katri Kütt   Maret Lill
Evelyn Ojaperv   Krista Saadoja

INIMESEÕPETUSE TÖÖRAAMAT

VII klassile

2. osa

Minu nimi on

.....
.....

Õpin

.....
.....

2021

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Katri Kütt, Maret Lill, Evelyn Ojaperv, Krista Saadoja

Inimeseõpetuse tööraamat VII klassile. 2. osa (ajakohastatud kordustrükk)

Õppematerjali „Inimeseõpetuse tööraamat VII klassile“ koostamisel on arvestatud põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe VII klassi inimeseõpetuse ainekavas esitatud nõudeid. Õppematerjal sobib kasutamiseks ka põhikooli riikliku õppekava järgi õppijate õppe diferentseerimisel, individuaalse õppekava (IÕK) alusel õppijate ning muukeelsete õpilaste õpetamisel.

Tööraamatu koostamist konsulteeris *Kaja Plado*

Retsenseerinud *Erle Põiklik, Merle Varik*

Illustreerinud *Klaudia Tiitsmaa*

Tehniliselt toimetanud *Andero Kurm*

Kujundanud ja küljendanud *Tiina Helekivi*

Fotod: *Wikimedia Commons*

Autorid tänavad eksperti *Kaja Pladot* innustuse ja toetuse eest, retsensente *Erle Põiklikku* ja *Merle Varikut* asjalike parandusettepanekute eest ning *Klaudia Tiitsmaad* toredate joonistuste eest.

Väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium

Autoriõigus: Haridus- ja Teadusministeerium, autorid, 2021

CC-BY-SA 3.0

ISBN 978-9985-72-277-0 (I osa)

ISBN 978-9985-72-278-7 (I osa: pdf)

ISBN 978-9985-72-279-4 (II osa)

ISBN 978-9985-72-280-0 (II osa: pdf)

Trükiettevalmistus: OÜ Studium

Riia 15b, 51010 Tartu

Tel 7343 735, www.studium.ee

Trükk: OÜ Greif

Lohkva, Luunja vald

Tartumaa 62207

Sisukord

INIMENE, AEG JA TEAVE	4
1. Teated minevikus ja tänapäeval	4
2. Telefon	9
3. Kiri	11
4. Post	18
6. Reklaam	20
7. Isikut tõendav dokument	24
8. Tutvumine internetis	29
9. Turvaliselt internetis	32
KODU JA KODUKOHT	37
1. Eestimaal elavad rahvad	37
2. Rahvus, keeled ja kombed	41
3. Minu vaba aeg	47
4. Vaatamisväärsused minu kodukohas	50
5. Matk koduümbrusesse	53
6. Oma tuba, oma luba	55
7. Tuba korda!	62
INIMENE JA TÖÖ, INIMENE JA RAHA	66
1. Töö	66
2. Miks inimesed töötavad?	71
3. Alaealiste töö	74
4. Raha	77
5. Eelarve	79
INIMENE, SÄÄSTLIKKUS JA TURVALISUS	83
1. Jäätmekäitlus	83
2. Pakendikäitlus	85
3. Reisimine	88
4. Pöördumine politseisse	91
5. Hoian end ja oma sõpru, ütlen EI uimastitele	93

INIMENE, AEG JA TEAVE

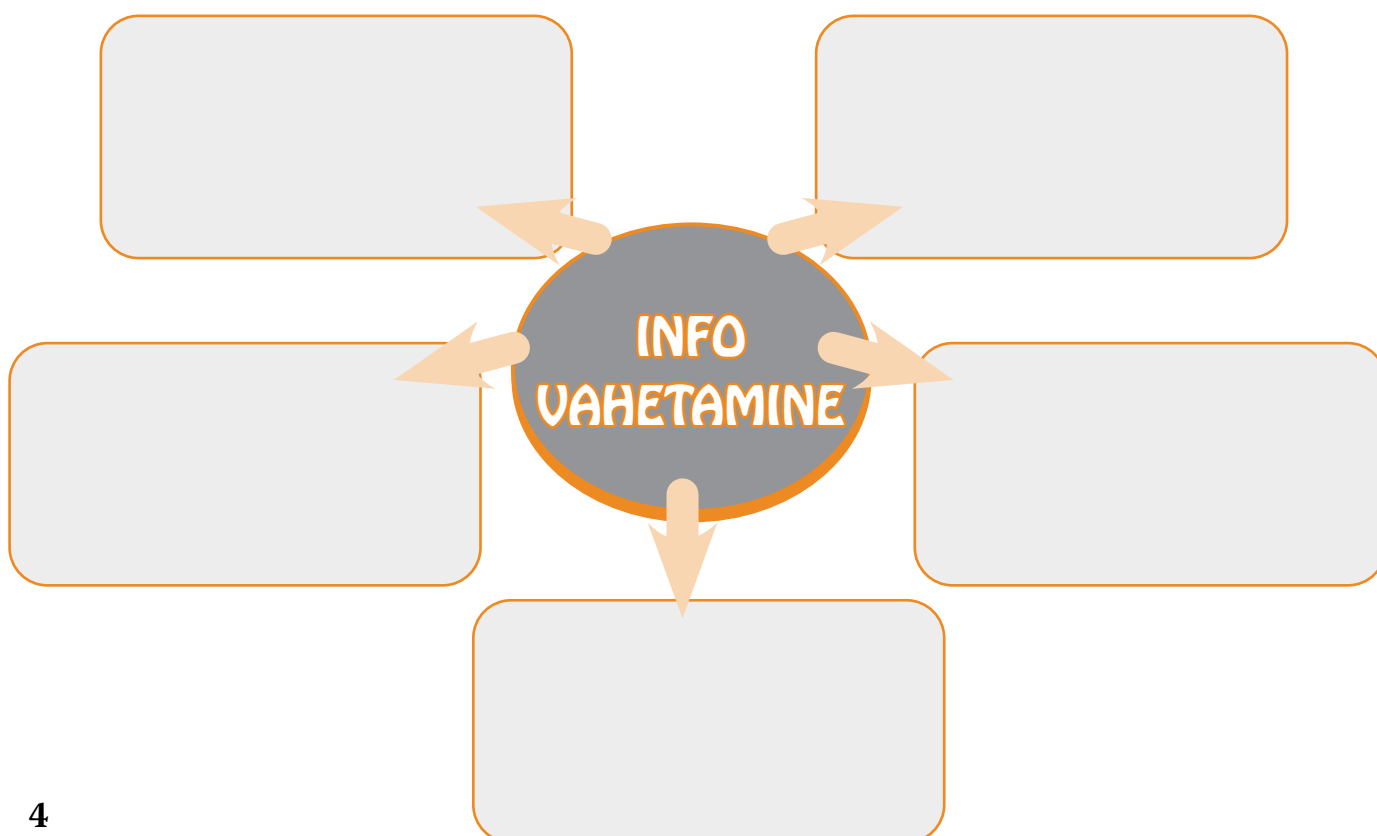
1. Teated minevikus ja tänapäeval

1. Loe.

Maailm muutub pidevalt. Iga päev avastatakse ja leiutatakse midagi uut. Teavet, mida teistega jagada, on äärmiselt palju. Kõigega, mis maailmas juhtub, ei jaksaks keegi kursis olla. Inimesed räägivad omavahel, loevad ajalehti, kuulavad raadiot, uurivad teadetahvleid, vaatavad telerit, tegutsevad internetis. Aja jooksul on info vahetamise võimalused muutunud. Kunagi olid ajad, kui kodudes ei olnud raadiot, telerit ega arvutit. Sinu vanaema saatis kiireid teateid telegrammiga. Kui teatega polnud nii kiire, saadeti kiri posti teel. Oluline info maailmast tuli raadiost ja ajalehest.

Sinu vanemate lapsepõlve-kodus oli lisaks raadiole, ajalehtedele ja televiisorile mõnes peres ka lauatelefon. Praegusel ajal on info jagamiseks võimalusi veel rohkem. Lisandunud on mobiilside, internet, satelliit.

2. Kuidas sina vahetad teistega infot? Täida mõttekaart.

3. Loe.

Inimesel on elus püsimiseks vaja hankida toitu ja leida peavarju. See on nii olnud juba aegade algusest. Üksi tegutseda inimene ei saa, ta vajab kaaslast. Selleks, et võimalikult hästi toime tulla, peame teiste inimestega suhtlema ja teavet vahetama.

Inimesed püüdsid üksteisele teateid edasi anda juba muinasajal. Mõnikord oli vaja saata teateid kaugele, et kaaslast hoiatada ohu eest või jagada suurt rõõmu ja muret. Inimese hääl on liiga nõrk ja selle abil teated kaugemale ei jõua.

Hea oli teateid edastada näiteks **kullerite** abil. Tuntuim teate-tooja läbi aegade oli Vana-Kreeka sõdur, kes tõi rahvale teate võidust vaenlase üle. Ta jooksis Maratoni lahinguväljalt pealinna Ateenasse, kokku üle 40 kilomeetri. Kui mees kohale jõudis, suutis ta vaid hüüda: „Me võitsime!“ ja kukus surnult maha. See toimus 490. aastal enne Kristuse sündi. Selle sündmuse auks joostakse tänapäeval maratonijookse, kus võistlusmaa pikkuseks on 42 km 195 meetrit. Täpselt nii pika maa jooksis sõdur lahinguväljalt Ateenasse.

Lisaks on aastatuhandeid kasutatud mitmesuguseid abivahendeid, näiteks signaal-lõkkeid, trummipõrinat, sarvehäält, suitsu ja muud. Näiteks muistsed eestlased panid suuremate teede äärde välja vahid, kes sõjasarve puhumisega andsid teada vaenlase tulekust. 1343. aasta 23. aprilli öösel süütasid eestlased Harjumaal ühel kõrgemal künkal maja, et teada anda Jüriöö ülestõusu algusest. Sellised sidevahendid olid väga puudulikud – nendega sai edasi anda vaid varem kokkulepitud signaale.

Aja möödudes tekkis inimestel vajadus suuremat hulka teavet kiiremini ja kaugemale edasi anda. Selleks leiutasid nad uusi tehnilisi vahendeid. 18. sajandil võeti kasutusele semafor-telegraaf. See oli esimene tehnoloogiline leiutus, mille kasutamisel ei pidanud inimene ise infoga kaasa liikuma. Kõrgendikele püstitati semafor-mastid nii, et igast järgnevast jaamast oli eelmist näha.

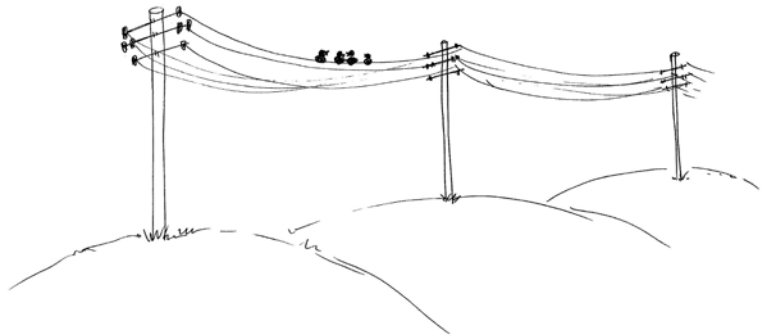
Masti otsas oli ristpuud, mille küljes olid liikuvad „tiivad“. Tiibasid sai liigutada ja moodustada 196 erinevat kujundit. Iga kujund tähistas ühte tähte või numbrit. Iga masti juures oli inimene, kes eelmises mastis nähtud kujundi (teabe) oma semafori tiivakestega järgmisele edasi andis.

Kuid sellelgi sidevahendil olid omad puudused - seda sai kasutada ainult ilusa ilmaga ja teadete edasi andmine oli väga aeglane.

Sõnumite edastamine muutus kiiremaks, kui kasutusele võeti elekter. 1837. aastal pani ameeriklane Samuel Morse kokku elektrilise telegraafi-aparaadi, millega sai edastada punkte ja kriipse. Sõnumite edastamiseks koostas Morse punktidest ja kriipsudest tähestiku. Vastuvõtu-jaamas oli aparaat, mis need paberile kirjutas, ja inimene, kes Morse sümbolid tähtedeks tõlkis.

1876. aastal leiutas Alexander Graham Bell telefoni. Erinevalt telegraafist, kus suhtlemine toimub sümbolite abil, liigub telefonis edasi inimese hääl. Telefon on kiire suhtlemisvahend tänaseni.

Tänapäeval on väga palju infot kättesaadav internetis. Internet on ülemaailmne arvutite omavaheline võrgustik. Interneti väljatöötamist alustati 1960. aastatel USA-s. Interneti sünnipäevaks peetakse 1. septembrit 1969, mil saadi tööle esimene proovivõrk. Tol ajal kasutati arvutivõrku sõjanduses ja ta kandis nime ARPANET. 1987. aastal avati võrgustik kõikidele kasutajatele ja nimetati Internetiks. Sõna tuleb inglise keelest („inter“ – vaheline, vahel ja „net“ – võrk). Aastatel 1993–1995 muutus internet seoses veebi (WWW) tekkimisega ülemaailmseks võrguks. Internet on leiutis, mis on muutnud maailma info meile kättesaadavaks.

4. Leia ja jooni tekstis teate edastamise viisid, mida inimesed aastatuhandeid kasutanud on.

5. Vasta küsimustele.

- Mis põhjusel inimesed teate edastamiseks kullereid kasutama hakkasid?
- Mis põhimõttel / kuidas sai semafor-telegraafi abil teateid edastada?
- Mille poolest erinevad telegraaf ja telefon?
- Mis sidevahendeid tänapäeval kõige rohkem kasutatakse?
Mis leiutis on nende vahendite toimumiseks hädavajalik?

6. Täida tabel.

Aeg	Teate edastamise viis
Muinaeaeg	Vaht puhus vaenlase tulekul sõjasarve.
490. e.m.a	
	Maja süütamine künkal.
18. sajand	
1837	
	Alexander Graham Bell leiutas telefoni.
1. september 1969	
	Arvutivõrgustik avati kõigile kasutajatele ja nimetati internetiks.

7. Lisaks. Lahenda morsetähestikus salakiri.

...	..	--	...-	.	....	--	---	...	...	.

....	----	..	-	.	..	---	.	-	.	.

...	..	...	-	..	--	..	...	.	---	...

-	----	....	.	...	-	..	---	---	-----	

A	..	L	....	Ö (Õ)	----	1	-----
B	....	M	--	Ä	....	2	..----
C	....	N	..	Ü	....	3	....-
D	...	O	---	X	....	4	....-
E	.	P	....	Y	....	5	....
F	... .	R	...	.	-----	6	-----
G	---	S	...	,	-----	7	....
H	....	Z	....	:	-----	8	-----
I	..	T	-	?	....	9	-----
J	....	U	...			0	-----
K	---	V	....				

Tabel 1. Morsetähestik

8. Lisaks. Kirjuta oma eesnimi morsetähestikus.

2. Telefon

1. Loe.

Telefon on seade, millega saab edasi anda kõnet kauge maa taha. Sõna „telefon“ tuleb kreeka keelest („téle“ – kaugel, kaugele; „phóné“ – hääl).

Telefon on leiutis, mis on muutnud inimestele suhtlemise ja info vahetamise väga lihtsaks. Selle abil saad rääkida kõrvaltoas oleva inimesega. Samuti ka sõbraga, kes elab maakera teisel poolel, näiteks Austraalias.

2. Meenuta.

- Miks peavad sinule tähtsad telefoninumbriid peas olema?
- Miks ei tohi **kõik inimesed** sinu telefoninumbrit teada?
- Arva, miks on väga **tähtsad** numbrid lühikesed.
- Millest saad aru, et tegemist on **tasulise** telefoniga?

3. Tuleta meelde, miks ei tohi telefoniga niisama lobiseda.

Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

Infotelefonid on loodud selleks, et telefoni teel saada vajalikku infot.

On infotelefone, mille abil saab leida eraisikute avalikke telefoninumbreid ja infot mitmesuguste firmade kohta. Samuti saab küsida teavet erinevate ürituste ja ajaveetmise võimaluste kohta. Need on üldist infot jagavad infotelefonid.

Paljudel tegevus-aladel on just selle ala kohta teabe saamiseks oma infotelefon.

Telefoninumber	Mis eluala?	Millist infot saab?
116 111	Lasteabi nõuandetelefon	Kui laps või lastega seotud inimesed vajavad abi.
1220	Perearsti nõuandetelefon	Nõuanded lihtsamate tervisemurede korral. Esmased juhised kiirabi saabumiseni.
16 662	Mürgistustelefon	Vastused küsimustele mürgistuste korral.
1524	Elektrilevi rikketelefon	Teata elektrikatkestusest.

- Mis infot on sinul vaja läinud?
- Täienda tabelit veel kolme olulise infotelefoni-numbriga.

3. Kiri

1. Loe.

Inimesed hakkasid kirja kasutama umbes 5500 aastat tagasi Sumeris. Sellest ajast alates on inimestel võimalus oma mõtteid kirja panna ja teistega jagada. Sealt algas kirjavahetus, mis kestab tänini.

Kirju saadeti üksteisele kullerite abil või veeteed mööda paatidega. Kuna jalgsi võttis kirjade edasitoimetamine palju aega, hakati posti laiali vedama hobustega. Algul sõideti ratsa, hiljem posti kogus suurenes ja kasutusele võeti postitõllad. Kaugematesse paikadesse hakati kirju viima laevade ja rongidega, seejärel autode ja lennukitega.

2. Mille abil liikus kiri saatjalt saajani? Järjesta.

rongiga, hobusel ratsa, paadiga mööda veeteed, autoga, jalgsi, lennukiga, postitõllaga, laevaga

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....

3. Loe.

Kirju saada on tore. Selleks, et kirju saada, tuleb ka ise kirju kirjutada ja kirjadele vastata. Mõnel läheb kirja kirjutamine lihtsalt, teisel võtab ka lühikese teate kirjutamine aega ja vaeva.

Aja jooksul on välja kujunenud kirja vormistamise reeglid. Nende reeglite täitmist peetakse viisakaks. Samad reeglid kehtivad ka e-kirjade kirjutamise puhul.

*Pöördumine kirja
saaja poole*

*Kirja kirjutamise
koht ja kuupäev*

Kirja sisu

Tere, kallid Ingrid!

Saarde, 1. märts 2012

Sain täna Sinult kirja. Mul oli väga hea meel, et Sa mulle kirjutasid. Kahju muidugi, et Su arvuti katki läks ja me nüüd tükil ajal msn-is suhelda ei saa. Samas on tore kohe päris kirja saada – ümbrikus, margiga ja puha!

Eelmisel nädalal käisime klassiga Ahhaa-keskuses. Seal oli väga huvitav. Eriti meeldis mulle jalgrattaga lae all sõitmine. Vahva oli ka igasuguseid katseid teha ja kõveras toas müüta. Kui Sa suvel Eestisse tuled, lähme kindlasti koos Ahhaasse!

Sa küsisid, millal meil kevadine vaheaeg algab. Algab 17. märtsil ja lõpeb 25. märtsil. Muidugi oleks vahva Tallinnas kokku saada. Ma usun, et vanaema võtab meid öömajale. Pean talle helistama. Enne tuleb ema käest luba küsida.

See on Sul vahva plaan! Saaksime lobiseda ja poodides ringi vaadata.

Lõpptervitus

Tervitades,

Sinu Malle

Kirja saatja

4. Vasta küsimustele.

- Kas sulle meeldib kirju saada? Põhjenda.
- Kas sulle meeldib kirju kirjutada? Põhjenda.
- Kuhu kirjutad kirja kirjutamise koha ja kuupäeva?
- Miks on vaja kirjutada kirja alla kirja koostaja nimi?
- Miks on oluline kiri enne ümbrikusse panemist üle lugeda?
- Millised sõnad tuleb kirjas kirjutada suure algustähega? Miks?

Viisakas pöördumine kirja saaja poole:

Tere, vanaisa!

Tere, armas vanaisa!

Kallis vanaisa!

Lp (lugupeetud) härra direktor

Tervitus kirja lõpus:

Tervitades

Kohtumiseni!

Kõike head soovides

Vastust ootama jäädes

Lugupidamisega

- 5. Sinu pinginaaber on haige. Sa tahad talle head paranemist soovida. Veel tahad talle meelde tuletada, et järgmisel nädalal on klassiõhtu. Ta lubas seal diskoriks olla. Kirjuta pinginaabrile kiri. Abi kirja koostamiseks leiad eelmistest ülesannetest.**

6. Loe.

Ümbrikule kirjuta kirja saaja **täpne aadress** ja **sihtnumber** ehk **postiindeks**. Sihtnumber on igale külale, asulale ja linnale antud number, mis aitab posti sorteerida. Sihtnumbri leiad postkontoris teatmikust, võid küsida postkontori teenindajalt või otsida internetist.

Kirjuta oma kooli sihtnumber siia .....

- **Kas sina tead enda kodu täpset aadressi ja sihtnumbrit?**

Kirjuta oma kodu sihtnumber siia .....

- **Kui ei tea, otsi internetist https://www.omniva.ee/sihtnumbrite_otsing**

Kui saadad kirja välismaale, kirjuta kindlasti juurde riigi nimi inglise keeles. Saatja aadressi juurde kirjuta ESTONIA.

7. Mõne riigi inglise keelne nimetus. Täienda tabelit.

Riik	Riigi nimetus inglise keeles
Eesti	ESTONIA
Venemaa	RUSSIA
Läti	LATVIA
Leedu	LITHUANIA
Soome	FINLAND
Inglismaa	UNITED KINGDOM
Norra	NORWAY
Rootsi	SWEDEN

8. Uuri tabelit.

Ümbriku keskele kirjuta kirja saaja ees- ja perekonnanimi		Pille Kägu
Linnas	tänava nimi, maja ja korteri number sihtnumber linn	Metsa 17-1 80024 Pärnu
Maal	talu küla vald sihtnumber maakond	Margo talu Pilka küla Luunja vald 62210 Tartumaa

- Kirja saatmisel maale ja linna on **sarnane see, et ümbriku peale on vaja kirjutada**
.....
- Kirja saatmisel maale on aadressiks **vaja kirjutada**
.....
- Kirja saatmisel linna on aadressiks **vaja kirjutada**
.....

9. Ümbriku vormistamine.

Postmark kleebi üles ümbriku paremasse nurka.

**Kati Karu
Metsanuka 6–12
60518
Tartu**

Ümbriku vasakusse nurka või tagaküljele kirjuta saatja aadress.

Ümbrikule kirjuta kirja saaja nimi ja perenimi, täpne aadress ja sihtnumber.

**Pille Kägu
Margo talu
Pilka küla
Luunja vald
62210 Tartumaa**

10. Täida lüngad.

Oluline kirja saatmisel

1. Kirjuta kiri.
2. Osta ümbrik ja .....
3. Enne ..... panemist loe kiri uuesti läbi. Vaata, kas kõik sai ikka ..... nagu vaja.
4. Pane ..... ümbrikusse.
5. Ümbrikule kirjuta kirja saaja ....., täpne aadress ja .....
6. .... kleebi üles ümbriku ..... ülemisse nurka.
7. Saatja ..... kirjuta üles vasakusse nurka või ..... ülääärde
8. .... ümbrik kinni
9. Vii kiri .....

Tänapäeval saadetakse suur osa isiklike kirju e-posti teel.

Siin on mõned vihjed, kuidas kirjutada e-kirja:

1. Mõttele kõigepealt läbi, mida sa tahad öelda.
2. Kirja pealkirja kohale kirjuta kirja teema.
3. Alusta tervituse ja pöördumisega saaja poole.
4. Kirjuta lihtsalt, kasuta kirjavahemärke.
5. Lõppu kirjuta tervitus ja oma nimi.
6. Kui oled kirja valmis saanud, loe see läbi.
Kas kõik oluline sai kirja?
7. Alles pärast ülekontrollimist saada kiri.

11. Mis on valesti. Paranda vead.

Kellelt: kuldarpajula@gmail.com

Kellele: kallemäGINE@gmail.com

Kuupäev: 15.03.2012 9:29:58

Pealkiri: ...

kle too mulle kohe mate vihik ära mul vaja homseks ülesane teha
tsau

Kellelt: kuldarpajula@gmail.com

Kellele: ivarpajula@hotmail.com

Kuupäev: 18.03.2012 19:36:21

Pealkiri: ...

Tere isa

Mul on jalgratta pump katki kui sa homme tartust läbi sõidad osta
mulle palun uus ☺

kuldar

Kellelt: kuldarpajula@gmail.com

Kellele: juta.lepik@gmail.com

Kuupäev: 29.03.2012 16:25:48

Pealkiri: referaat

Manused: kuldarreferaat

Tere.

Saadan teile oma referaadi.

Kuldar

12. Peale e-kirjade on tore saada ja saata e-kaarte. Uuri internetist, milliste tähtpäevade jaoks kaarte leidub ja kuidas neid saata.

4. Post

1. Loe.

Iga päev liigub postiga miljoneid kirju ja muid postisaadetisi. Isegi teisel pool maakera posti pandud saadetis jõuab sinuni vaid mõne päevaga. See on võimalik tänu postkontorite võrgule.

Kirjakasti lastud kirja viivad postitöötajad postkontorisse. Seal sorteeritakse need aadresside järgi. Kirjade sorteerimine käib kirja saaja aadressi järgi. Näiteks Tartusse saadetavad kirjad pannakse ühte kotti ja Taanimaale minevad kirjad hoopis teise.

Auto, rong või lennuk viib postikoti sihtkohta. Seal sorteeritakse kirjad uuesti. Nüüd juba linna, valla või linnaosa järgi. Postisaadetis liigub edasi järgmisesse postkontorisse, kus kirjad jagatakse tänavate, külade ja majade kaupa. Seejärel toob postiljon saadetise kohale autoga, jalgrattaga või jalgsi.

Eestis tegeleb kirjade kättetoimetamisega Omniva.

Pakiveoga tegelevad veel mitmed firmad, mis pakuvad paki-automaadi ja kulleri teenust.

2. Vasta küsimustele.

- Nimeta postisaadetisi.
- Mis postisaadetisi sa oled ise saanud? Kuidas need sulle kätte toimetati?

3. Järjesta kirja teekond.

...1... Kirja saatja kirjutab kirja.

..... Postkontoris sorteeritakse kirjad aadresside sihtkohtade järgi postikottidesse.

..... Auto, rong või lennuk viib postikoti sihtkohta.

..... Seejärel viib postiljon kirja saaja postkasti.

..... Kirja saatja paneb valmis kirja kirjakasti.

- ..... Ühte linna või maakonda minevad kirjad pannakse samasse postikotti.
- ..... Valmis kirjutatud kiri pannakse ümbrikusse.
- ..... Sihtkohas sorteeritakse kirjad aadresside kaupa.
- ..... Postiljon võtab kirjakasti lastud kirjad ja viib postkontorisse.

4. Loe.

Kirja või muu postisaadetise saatmine on tasuline. Ostes margi, maksadki sa kirja liikumise eest. Mida kaugemale kiri peab jõudma, seda kallima margi pead ostma. Samuti oleneb margi hind saadetise kaalust.

Mõnikord on vaja posti teel saata tähtsaid dokumente või olulisi teateid. Neid on soovitatav saata **tähitud kirjadena** ehk **tähtkirjadena**, mis viiakse saajale kätte. Selliste kirjade kätte saamisel peab saaja andma allkirja. Tähitud kirjade liikumine on Eesti Postis registreeritud. Nii ei saa väga olulised kirjad kuhugi ära kaduda.

5. Lõpeta laused. Vajadusel uuri Omniva kodulehelt

<https://www.omniva.ee/era/kiri>

1. Tasudes margi eest, tasud .....
2. Margi hind sõltub ..... ja .....
3. Tähtkirjaga saadetakse .....
4. Tähtkiri antakse saajale kätte .....
5. Eesti-sisene kuni 50-grammise lihtkirja saatmine maksab .....
6. Sama raske tähtkirja saatmine maksab .....
7. Üle 100-grammise tähtkirja saatmine maksab .....
8. 50–100 grammisele lihtkirjale tuleb kleepida mark hinnaga .....
9. Kirja saatmisel Soome sõltub margi hind .....

6. Reklaam

1. Esita oma pinginaabrile järgmised küsimused. Pane tema vastused kirja.

- Kus sa oled reklaamiga kokku puutunud?

internetis, sotsiaalmeedias, ajakirjades, ajalehtedes, teleris, tänaval, postkastis, reklaam-lehtedel, toote-esitlustel, kaubanduskeskustes, telefoni teel, pastapliatsi, helkuri, märkmike jmt peal

Minu pinginaaber on reklaami näinud järgmistes kohtades:

.....
.....
.....

- Vaata klassiaknast välja. Kas sa näed mõnda reklaami?

.....

- Nimeta üks reklaam, mis sulle meeldib.

Selles reklaamitakse .....

- Nimeta üks reklaam, mis sulle ei meeldi.

Selles reklaamitakse .....

- Kas sa oled ostnud midagi, mida reklaamitakse? Mida?

.....

- Kuidas seda reklaamiti?

.....

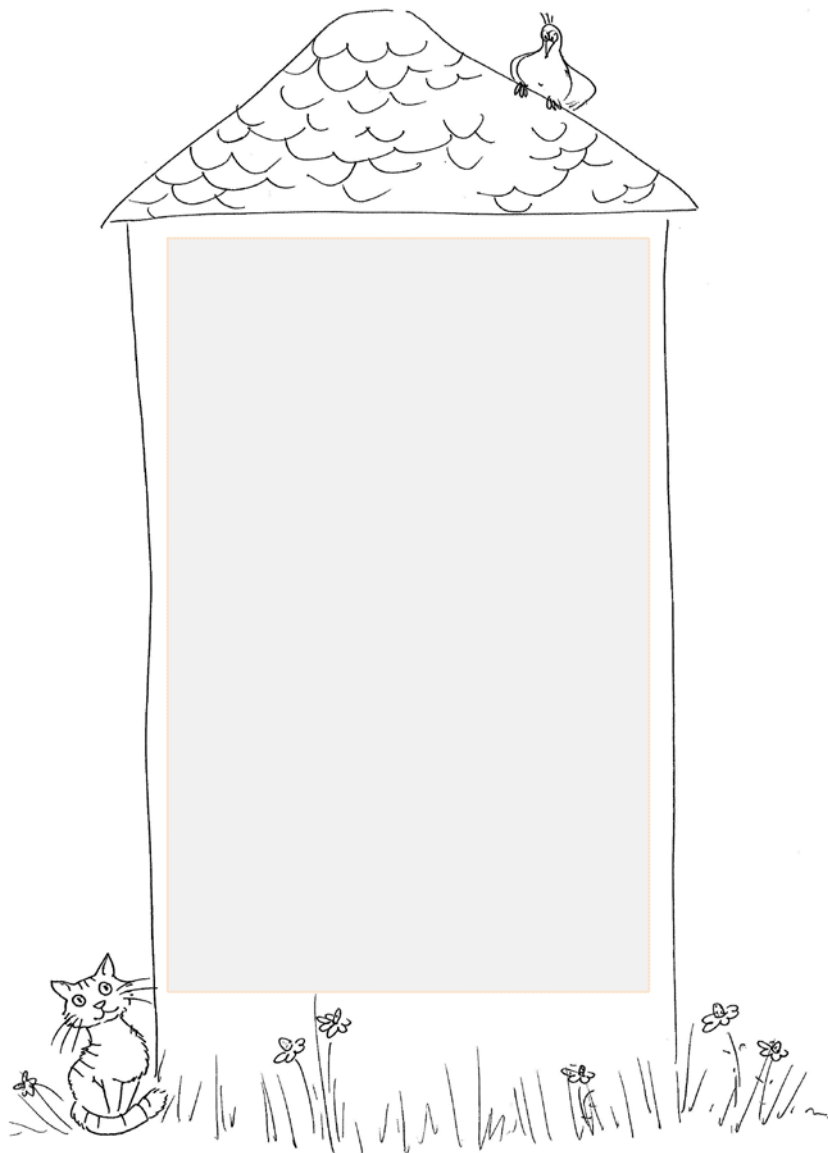
Kanna pinginaabri vastused klassis ette.

Võrdle oma vastuseid teiste õpilaste vastustega. Mis on sarnane? Mis on erinev?

2. Arutlege klassis.

- Kas kõik reklaamitavad asjad on täpselt sellised nagu reklaam näitab?
- Kas mõni toode, mida reklaamitakse, võib kahjustada tervist?
- Kas sa tead, milliste toodete reklaamimine on Eesti keelatud?
- Mis eesmärgil tehakse reklaami?
- LISA: Koosta reklaamipostile üks reklaam.

Reklaam on inimestele suunatud müügi- või tutvustusinfo. Reklaami tehakse selleks, et inimesed rohkem asju ostaksid või teenuseid tarbiks. Kui näed või kuuled reklaami, on kauba nimetus sulle tuttav. Poes erinevaid kaupu valides eelistad sa neid tooteid, mis sulle on tuttavad. Tuttavad tooted tunduvad inimestele paremad. Reklaami mõte ongi kaupa tutvustades seda rohkem müüa.

3. Uurige klassis erinevaid reklaame.

1. Kellele see reklaam on suunatud (täiskasvanud, lapsed, noorukid)?
2. Kust saab reklaamitavat asja/teenust osta?
3. Kui palju maksab?
4. Kui kaua kampaania kehtib?
5. Mis on kirjas suurelt?
6. Mis väikeses kirjas? Miks?

4. Otsusta, mis kaup reklaamitakse sellise lausega. Ühenda.

Reklaamlause	Kaup/teenus
<i>Seda kassid ostaksid!</i>	päikesekaitse kreem
<i>Täielik võitmatu kaitse!</i>	ukselukk
<i>Naudi päikest ohutult!</i>	jogurt
<i>Rahuliku südamega puhkama!</i>	kassitoit
<i>Sinu kõht tänab sind!</i>	hambapasta

5. Loe.

Eleriin oli ennast mõnusasti diivanile kerra kerinud. Tal oli plaanis hakata Rapuntseli multifilmi vaatama, kui helises telefon. Telefonihelin oli vali ja nõudlik. Tüdruk ajas end torisedes püsti ja kõndis esikusse.

„Hallo, tere päevast!“ ütles tüdruk viisakalt.

„Tere päevast. Minu nimi on Maire ja ma helistan teile Šveitsi firmast Neilox. On teil hetk aega kuulata? Ma tutvustan Teile meie uut küüne-seeneravi preparaadi superpakkumist. See on meil praegu uus toode ja tõesti äärmiselt soodsa hinnaga. Preparaat on valmistatud looduslikest toorainetest ja see ei kahjusta teie organismi. Toodet on väga lihtne kasutada. Tuleb vaid iga kolme päeva tagant küüned ...“

Eleriin kuulas veidi aega nõutult. Helistanud naisterahvas rääkis nii kiiresti, et tal oli raske isegi midagi vahele öelda. Siis meenus tüdrukule, kuidas ema reklaamijatele vastas. Eleriin ütles: „Meie peres pole küüne-seent! Täna sellegipoolest,“ ja pani telefonitoru hargile.

See polnud esimene kord, kui ta pidi telefoni teel pakutava kauba reklaamija jutu katkestama. „Ei tea, kas keegi seda juttu kuulata ka viitsib?“ mõtles tüdruk ja ronis diivanile tagasi. „See reklaamitöö on ikka raske töö“.

Telefoni teel kaupu ja teenuseid pakkuvad inimesed teevad oma tööd. EI saab öelda viisakalt.

6. Vasta küsimustele.

- Mis eesmärgil Eleriinile helistati? Mida püüdis helistaja reklaamida?
- Kuidas Eleriin helistajale vastas? Miks nii?
- Kas sulle on telefoni teel kaupu reklaamitud?
- Kuidas sina sellistele kõnedele vastad?

Sa oled alaealine ja sulle ei tohi kauba või teenuse pakkuja kaupa müüa.

Seetõttu on mõistlik kahtlemise korral öelda:

„Aitäh pakkumast, ma tahan selle üle oma ema/isa/...-ga arutada. Võite kunagi hiljem tagasi helistada“.

Siis on juba lihtsam EI öelda.

EI saab öelda viisakalt:

„Täna, ma ei soovi!“

„Täna, meil juba on .....“

„Aitäh, ei soovi!“

„Täna, ma saan mujalt odavamalt!“

7. Arutlege klassis, miks on hea/ ei ole hea osta telefoni teel reklaamitavat kaupa.

Pane kirja oma arvamus.

+	-

3. Mis info peab olema kirjas isikut tõendaval dokumendil?

Täida enda kohta.

Eesnimi ..... Sugu .....

Perenimi ..... ID-kaarti väljastamise aeg .....

Sünniaeg ..... Kehtivus .....

Sünnikoht ..... Isikukood .....

Kodakondsus .....

4. Leia ID-kaardil ja ühenda.

perenimi   eesnimi   foto   sünniaeg   sugu   kiip

isikukood   allkiri   kehtivuse lõpp   kodakondsus   dokumendi number

5. Loe.

Isikutunnistus = ID-kaart

- Isikutunnistus ehk ID-kaart on Eesti elaniku riigisisene isikut tõendav dokument.
- ID-kaart kehtib isikut tõendava dokumendina ka Euroopa Liidu riikides.
- ID-kaart antakse välja Eesti kodanikule ja välismaalasele, kellel on kehtiv elamisluba Eestis elamiseks.
- Eesti Vabariigi kodanikul peab isikutunnistus olema alates 15. eluaastast. Alla 15-aastasele lapsele esitab ID-kaardi taotlemiseks taotluse lapse ametlik hooldaja.
- ID-kaardile kantakse alates 12. eluaastast kaardi omaniku sõrmejäljed.

- ID-kaardi abil saab anda ka digitaalset allkirja. Digi-allkiri on samamoodi seaduslik nagu on käsitsi kirjutatud allkiri. Allkirja andmiseks on ID-kaardil PIN-koodid (sarnaselt pangakaartiga).
- PIN-koodid väljastatakse koos ID-kaardiga. Ümbriku seest leiad kolm koodi.
- ID-kaart kehtib viis aastat.

6. Arutlege klassis.

- Mida saab ID-kaardi abil teha?
- Mis võib juhtuda siis, kui sinu ID-kaart satub võõra kätte?

7. Loe. ID-kaardi turvaline kasutamine.

NÕUANNE	PÕHJENDUS
Ära anna oma ID-kaarti teiste isikute kätte. Hoiu oma ID-kaardi koode teiste eest salajas. Õpi koodid pähe ja hävita PIN-koodi ümbrik. Ära kirjuta PIN-koode kaardile ega hoiu kaardiga samas kohas.	Keegi võib sinu ID-kaarti sinu teadmata kuritarvitada, kuid vastutama pead sina.
Kui oled ID-kaardi kaotanud, teata kohe abiliini telefoninumbril 1777 või pöördu Kodakondsus- ja Migratsioonibüroo teenindusse.	Sinu avalduse alusel muudetakse kaart kehtetuks, seda ei saa keegi kasutada. Seejärel tuleb sul taotleda uus kaart.
Kui PIN-koodid on varastatud või kadunud, pöördu Kodakondsus- ja Migratsioonibüroo teenindusse.	Vanad PIN-koodid muudetakse kehtetuks, nende asemele antakse uued.
Loe põhjalikult dokumenti, millele annad digitaal-allkirja.	Iga ID-kaardi abil antav digitaalallkiri on võrdne omakäelise allkirjaga ja sellega kaasneb vastutus.
Kui lahkud arvuti juurest, võta ID-kaart arvutist välja.	Kui arvutis on mõni viirus, siis võib see ID-kaardil olevat infot iseseisvalt kasutada.

8. Loe väited. Kirjuta Õ (õige) või V (väär). Väära väite asemele kirjuta õige.

Väide	Õ või V	Õige väide
Kraabi oma ID-kaardi koodid kaardile, siis need ei unune.		
Sinu ID-kaarti võivad kasutada ka sinu pereliikmed.		
ID-kaardi abil antav digitaalallkiri on võrdne käsitsi kirjutatud allkirjaga.		
ID-kaardi kaotamisest teata politseile.		
ID-kaart võib pärast kasutamist jääda kaardilugejasse.		
Kui ID-kaardi PIN-koodid on kadunud, teata kadumisest abiliini telefoninumbril 1777.		
Kehtetu ID-kaardi asemele pead taotlema uue kaardi.		

9. Loe.

Isikut tõendav dokument reisi ajal = pass

Kui reisime Eestis, piisab ID-kaardist. Ka Euroopa Liidu maades aitab ID-kaardist, aga alati on kindlam kaasa võtta pass.

- Eesti kodaniku reisidokumendiks on pass. Pass kehtib reisidokumendina kõikides riikides. Pass on vajalik reisimiseks väljapoole Euroopa Liitu.
- Pass väljastatakse vähemalt 15-aastasele Eesti kodanikule isikliku taotluse alusel. Alla 15-aastase lapse eest esitab taotluse passi saamiseks lapse seaduslik esindaja (ema, isa või muu ametlik hooldaja).
- 15-aastasele ja vanemale Eesti kodanikule antakse pass kuni kümneks aastaks, alla 15-aastasele Eesti kodanikule antakse pass kuni viieks aastaks.
- Passi kantakse alates 12. eluaastast kaardi omaniku sõrmejäljed.

Passi ja ID-kaarti saad taotleda Politsei- ja piirivalveameti (PPA) teenindustes. Dokumendi taotlemiseks:

- 1. leia endale sobiv PPA teenindus ning võta sinna kaasa isikut tõendav dokument. ID-kaardi esmakordsel tegemisel on vaja esitada sünnitunnistus.**
- 2. tee teeninduse digi-kioskis dokumendifoto. Foto tegemine on tasuta.**
- 3. pöördu teenindaja poole. Koos täidate vajalikud dokumendid.**
- 4. anna oma sõrmejäljed.**
- 5. maksa riigilõiv. Riigilõiv on raha, mis tuleb tasuda riigile dokumendi tegemise eest.**

10. Koosta küsimusi isikut tõendavate dokumentide kohta.

Mille jaoks ..... ?

Mida olulist ..... ?

Kui kaua ..... ?

Kui vanalt ..... ?

Kellele ..... ?

Kuhu ..... ?

Mida teha, kui ..... ?

11. Mis olukorras saad erinevaid dokumente kasutada? Kirjuta.

sünnitunnistus, õpilaspilet, ID-kaart, pass, juhiluba

- Soovid bussis/rongis sooduspiletit osta .....
- Tahad sõita laevaga Soome .....
- Tahad sõita lennukiga Austraaliasse .....
- Maksad poes kaardiga .....
- Tahad osta muuseumis sooduspiletit .....
- Lähed arsti juurde .....
- Tahad jalgrattaluba taotleda .....

Võõra dokumendi kasutamine, dokumendi võltsimine ja enda dokumendi teisele kasutada andmine on seaduse järgi karistatav.

8. Tutvumine internetis

1. Loe.

Kaie ja Malle läksid koos koolist koju. Malle rääkis õhinal poisist, kellega ta paar nädalat tagasi jutukas tuttavaks oli saanud. „Simon on nii tore! Ta armastab loomi nagu mina. Saatsin talle oma terjeri pildi. Mõtles, tal on just samasugune koer. Simon tegi ettepaneku, et võiksime ükspäev koos koerte jalutusplatsile minna.“

Kaie oli tükk aega vait. Siis hakkas ta vaikselt rääkima: „Mina sain ka sügisel ühe poisiga interneti kaudu tuttavaks. Alguses tundus kõik väga vahva – meile meeldisid samad filmid ja muusika. Ta kirjutas alati viisakalt. Kord küsis ta minu pilti, ma saatsingi. Aga siis tahtis ta pilti, kus ma oleksin ainult topiga, seejärel täiesti ilma riieteta. Veel uuris, kus ma elan ja kas vanemad on õhtuti kodus ja et kas me ei võiks kohtuda. Tema kirjad muutusid järjest kahtlasemaks. Näiteks uuris ta, et milleks ma valmis olen, kui me kokku saame. Ma ei vastanud enam. Seepeale hakkasin temalt

saama sõimu- ja ähvarduskirju. Ta ei lubanud kellelegi meie kirjadest rääkida, aga ma rääkisin ikkagi emale kõik ära! Ema arvas, et see võis olla ka keegi vanem mees. Koolis rääkis õpetaja ka lapseahistajatest. Ema aitas mul jutuka konto blokeerida ja nüüd ma seal enam ei käi. Peale seda ei tahtnud ma tükk aega kellegagi internetis suhelda.”

Vaata ka

„Salasõber“ https://www.youtube.com/watch?v=eH8ztIKy_LE&t=2s

2. Vasta küsimustele.

- Milline uudis oli Mallel?
- Mis põhjusel Malle oma rõõmu Kaiega jagas?
- Mis ühine huvi oli Mallel ja tema interneti-tuttaval?
- Miks Kaie Malle jutu peale mõtlikuks jäi?
- Kuidas oli nii, et Kaie kohe ei taibanud interneti-tuttava kavatsusi?
- Mille järgi sai Kaie aru, et tema tuttava käitumine on kahtlane?
- Miks ei lubanud Kaie uus tuttav teistele nende tutvusest rääkida?
- Kelle poole Kaie oma murega pöördus?

Mida peaks tegema, kui keegi sind mõnes suhtlusportaalis kiusab või ähvardab?

3. Püüa kirjeldada kahte inimest.

- Räägi oma tuttavast (nt klassikaaslane, õpetaja, kooli kokk).
- Räägi sulle võõrast inimesest (nt sinu sõbra perearst, direktori abikaasa).

Milliseid erinevusi märkasid kahes kirjelduses?

.....

.....

.....

4. Mida tead inimese kohta pärast internetis tutvumist?

Mida tead inimesest pärast vahetut kohtumist? Märki x-ga.

Pärast vestlust internetis		Pärast vahetut kohtumist
	hääletoon	
	õigekiri	
	hobid	
	vanus	
	välimus	
	sugu	
	näoilmed	
	arvamused	
	lõhnad	
	liigutused	
	naljasoon	
	viisakus	

Mis on sarnane? .....

Mis on erinev? .....

5. Loe.

Internetis kohtumine erineb tutvumisest päriselus. Vahetul kohtumisel otsustame inimeste üle selle järgi, kuidas ta käitub, mida ta teeb ja räägib. Palju infot saame inimese kohta ka kehakeelt jälgides – milline on tema näoilme, hääletoon ja käeviiped.

Interneti kaudu suheldes sa inimest ei näe ja nii jääb palju infot saamata. Sa ei tea, mida kaasvestleja oma sõnadega tegelikult mõtleb. Sa ei tea, kas kaasvestleja on see, kellena ta end esitleb. Sellepärast pead internetis suheldes olema väga ettevaatlik.

Kui sa plaanid internetis tuttavaks saanud inimesega kokku saada, anna sellest kindlasti teada kas oma heale sõbrale või pereliikmele.

6. Internetis tutvumise head ja halvad küljed.

- Arutle internetis tutvumise kasude üle.
- Arutle internetis tutvumise ohtude üle.

Pane kirja kaks kõige olulisemat asja mõlema arutelu põhjal.

Tutvumise head küljed:

- 1) .....
- 2) .....

Tutvumise halvad küljed:

- 1) .....
- 2) .....

9. Turvaliselt internetis

1. Vaata pilte.

Arutle, mis võis laste tuju rikkuda.

- Mis juhtus?
- Kuidas nad ennast tunnevad?
- Kuidas edasi käituda?

2. Rühmita internetiga seonduvad ohud. Kirjuta sobiva teema juurde.

arvutiviirused, PIN-koodide vargus, kiusamine suhtlusportaalides

3. Vaata

„Kättemaks“ <https://www.youtube.com/watch?v=bu35HIRk-98>

„Kasukata“ https://www.youtube.com/watch?v=1IAQi_tYj5E&t=3s

- Lisa eelmise joonise juurde veel kaks ohtu.

4. Nõuanded ohutuks arvuti kasutamiseks. Loe.

- Head käitumistavad kehtivad kõikjal! Ole kaaslaste vastu viisakas.
- Ära ole pahatahtlik. Kedagi ei tohi kiusata, solvata, ähvardada ega halvustavalt kommenteerida.
- Kui sind kiusatakse, siis anna sellest usaldusväärsele täiskasvanule teada.
- Ära kasuta ilma loata võõrast vara – internetist ei tohi alla laadida ebaseaduslikku tarkvara, muusikat, videoid jmt. See on vargus.

Enda kaitsmiseks

- Mõtle enne hoolega läbi, kui postitad isiklikke andmeid.
- Küsi luba piltide avalikustamiseks (nt enda piltide kohta küsi luba oma vanematelt).
- Mõtle, kellega sa internetis suhtled – kõik inimesed seal ei ole ausad.
- Kõik internetis leiduv ei ole meeldiv ja tõene.

Kaitse oma arvutit

- Uuenda regulaarselt oma arvutisüsteemi, brauserit, programme.
- Kasuta uuendatud tule müüri ja viirusetõrjet.
- Tee vajalikest failidest alati koopiad.
- Ära unusta, et ka mobiiltelefoni kasutamine pole alati turvaline.
- Ole ettevaatlik internetist asjade allalaadimisel ja linkide avamisel. Võõrastest kirjades või linkides võib olla arvutiviirus.

Veebis tegutsevad „kratid“, mis võivad olla ohtlikud sinu isikuandmetele ja rikkuda arvutit:

- viirused, ussid ja troojalased
- häkkerid ja kräkkerid
- pop-up aknad reklaamiga
- varikontod ja identiteedivargad
- mitte-eakohane materjal

5. Loe veel kord ohutu arvuti kasutamise nõuandeid. Märki:

- 1) rohelisega juhised, mida sina alati kasutad,
- 2) kollasega juhised, mis olid sulle teada, aga mida sa pole kasutanud,
- 3) punasega juhised, mida sa varem ei teadnud, aga nüüd hakkad kasutama.

6. Rühmatöö.

Klassis on kolm suurt paberit pealkirjadega: SÕBER, TUTTAV, VÕÕRAS

1. Jagage klassi õpilased kolme rühma.
2. Loosige oma rühma tööle pealkiri.
3. Arutlege, missugust infot võite sellise isikuga jagada.
4. Kirjutage, milliseid andmeid enda kohta tohite temale avaldada.
5. Esitage oma rühma töö kaaslastele.
6. Vahetage paberitel pealkirjad. Arutlege, mis juhtub siis, kui tuttavale mõeldud info jõuab võõrale.

7. Kirjuta tabelisse, milliseid andmeid võid järgmistele inimestele avaldada.

SÕBER	TUTTAV	VÕÕRAS

8. Otsusta, kas nii on õige käituda või mitte. Märki.

Väide	Õige	Vale
Kirjutan e-posti paroolid oma päevikusse.		
Trükin tunniplaani oma telefoni.		
Filmin tülitsevaid klassikaaslasti oma mobiiliga.		
Kui mulle midagi ei meeldi, siis kommenteerin seda oma Facebooki seinal.		
Kasutan internetis kommenteerimisel varjunime, siis ei saa keegi teada, et see olin mina.		
Küsin kodutöö tegemisel abi sotsiaalmeedia kaudu.		

Väide	Õige	Vale
Koolis loodi kõikidele e-posti aadressid. Login sõbra kontole sisse, sest tean, et ta ei ole veel parooli vahetanud.		
Tuttav saatis mulle klassikaaslase pildi, laen selle internetti.		
Ringleb video, kus õpetajat on salaja filmitud. Saadan selle sõpradele edasi.		
Tean, et sõbra kohta on tehtud varikonto, aga ma ei räägi talle sellest.		
Tean ema pangakaardi PIN-koode ja võtan salaja tema arvelt raha välja.		
Võõra meiliaadressi pealt tuleb mulle ilma pealkirjata e-kiri, mille sisuks on veebilink. Avan selle.		

9. Vali eelmisest ülesandest välja kaks vale väidet. Muuda need õigeteks. Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

10. Kirjuta välja kolm kõige olulisemat internetis käitumise juhust.

1. ....
2. ....
3. ....

- Missuguse juhise eiramisel tekib probleeme?

11. Võrrelge juhiseid omavahel. Kas klassikaaslased valisid samad juhised?

KODU JA KODUKOHT

1. Eestimaal elavad rahvad

1. Loe.

Seitsmenda klassi õpilased vaatasid kevadise ekskursiooni pilte. Küllastati Värskas Seto Talumuuseumi ja käidi Värskas spaas. Talumuuseumis räägiti setude elust vanasti ja tänapäeval. Kalle küsis õpetaja käest: „Miks setod nii teistmoodi räägivad? Kas nad eesti keelt korralikult ei oska?“

Õpetaja seletas: „Setud on väike rahvakild Eesti ja Venemaa piirialadelt. Nende keel on üks lõuna-eesti keeltest. Peale setu keele räägitakse Lõuna-Eestis veel võru keelt. Setud on läbi aegade elanud omaette, neil on oma kultuur. See tähendab, et neil on oma laulud, tantsud, söögid ja kombes. See on tore, et vanad kombes on säilinud.“

Kuldar küsis: „Kas need setukad on siis nagu ungarlased või soomlased? Päril eraldi rahvus?“

Õpetaja naeratas ja vastas: „Mitte setukad, vaid setud. Ei, setud ei ole eraldi rahvus. Nad on ikka eestlased. Aga Eestis elab peale eestlaste veel paljude erinevate rahvuste esindajaid.“

Kalle pöördus Aleksei poole: „Sina oled venelane, sa räägid kodus vene keeles.“

Aleksei raputas pead: „Ma räägin kodus vene keelt küll, aga ma pole rahvuselt venelane. Mina olen ukrainlane. Mu ema on valgevenelanna ja isa ukrainlane.“

„Miks te siis Eestis elate?“ uuris Kuldar.

„Mu ema isa oli kaevandus-insener. Ta tuli Eestisse tööle ja võttis oma naise lastega kaasa. Ema oli siis 8-aastane. Siia nad jäidki. Minu isa teenis siin nõukogude armees aega. Ta armus mu emasse. Nad abiellusid. Kui sõjaväe aeg läbi sai, siis ta Ukrainasse tagasi ei läinudki. Ta otsis siin tööd.“

„Kas sa Ukrainas ja Valgevenes käinud oled?“ uuris Malle.

„Valgevenes ei ole. Sinna minekuks on viisat vaja, see on väga kallis. Ukrainas käisime eelmisel suvel. Seal on mul isa õed-vennad ja nende pered.“

„Miks te kodus vene keeles räägite? Kas ukraina keelt pole?“ tahtis Eleriin teada.

„Ukrainas räägib enamus inimesi vene keelt. Ma ei teagi, miks. Ukraina keel on täitsa olemas. See on vene keelega sarnane. Sama moodi nagu seto ja eesti keel. Aga vene keeles räägime sellepärast, et mu ema nagunii ei oskaks ukraina keeles rääkida. Tema on ju Valgevenest.“

2. Vasta küsimustele.

- Kus 7. klassi lapsed ekskursioonil käisid?

.....

- Kas sina oled seal käinud? Otsi see koht Eesti kaardilt üles.
- Mis rahvusest inimesed Setumaal elavad? Leia ja märgi tekstis.
- Mis rahvusest Aleksei on? Leia ja märgi tekstis.
- Miks Kalle arvas, et Aleksei on venelane?
- Mis sa arvad, mis keeli Valgevenes räägitakse?
- Otsi kaardilt Valgevene ja Ukraina. Näita.

Rahvus on grupp inimesi, keda ühendab ühine keel, kultuur, kombed ja ajalugu. Ühes riigis võib elada paljudest rahvustest inimesi.

Eestis on põhirahvus eestlased. Eestimaal elavad eestlaste kõrval veel paljude rahvuste esindajad.

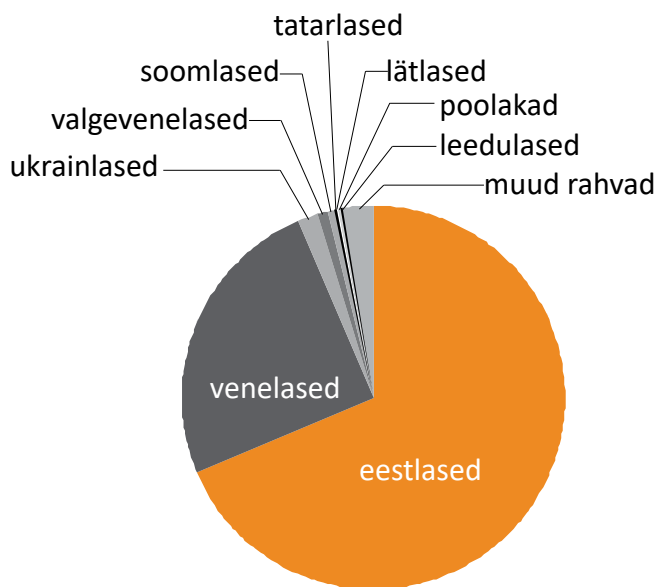
Kõik Eestis elavad inimesed on eestimaalased.

3. Uuri tabelist, mis rahvusi veel Eestis elab.

2021. aastal 1. jaanuari seisuga oli Eesti Statistika-ameti andmetel Eesti rahvaarv 1 330 068 inimest.

Tabel 1. Eestimaal elavad rahvad

Rahvus	Arv
Eestlased	914 896
Venelased	322 700
Ukrainlased	27 254
Valgevenelased	11 485
Soomlased	8 479
Tatarlased	1 945
Lätlased	3 572
Sakslased	2 570
Leedulased	2 057
Muud rahvad	13 789
KOKKU	1 308 747

*Joonis1. Eestimaal elavad rahvad
2020. a 31. detsembri seisuga*

4. Täida lüngad.

Eestis elab kõige rohkem .....

Eestimaal elas 2021.a eestlasi ..... ja venelasi .....

Kolmandal kohal olid ..... 2021. aastal elas Eestis ..... valgevenelast. Põhjanaanabrid soomlased olid ..... kohal, lõunanaanabrid lätlased ..... kohal. Lätlasi oli ..... võrra rohkem kui leedulasi.

Mina olen ..... rahvusest. Minuga samast rahvusest elab Eestimaal veel ..... inimest. Kõik inimesed, kes Eestis elavad, on .....-maalased. Eestimaalasi on kokku .....

5. Uuri internetist, mis riigist on pärit poolakad.

Riik .....

Riigi pindala .....

Pealinn .....

Rahvaarv .....

Keel .....

6. Arutlege klassis.

- Milliseid rahvusi sa veel tead?
- Milliseid keeli peale eesti ja vene keele veel Eestis räägitakse? Kirjuta.

.....

- Mis keeles sa peale emakeele veel rääkida oskad?
- Milliseid keeli peale eesti keele sa veel õpid?
- Milleks on muude keelte oskus vajalik?

7. Loe, kuidas öeldakse erinevates keeltes „TERE!“.

poola	cześć
ukraina	привіт
vene	привет
inglise	hello
soome	moi
ungari	szia

2. Rahvus, keeled ja kombed

1. Vasta küsimustele.

- Kas sinu klassis õpib mõnest teisest rahvusest õpilasi?
- Kas sul on mõni teisest rahvusest sõber?

2. Mille poolest sa teisest rahvusest noorukiga sarnaned?

Mille poolest erined? Täida tabel.

(välimus, toidu-eelistused, pikkus, usk, keel, hobid, käitumine, iseloomujooned, kombed, jne)

Sarnasused	Erinevused

Kokku ..... sarnasust.

Kokku ..... erinevust.

- Tõmba joon alla erinevustele, mis on rahvusest tingitud.

- Kuidas rahvusest tingitud erinevused mõjutavad teise inimesega suhtlemist?

1. ....
2. ....
3. ....

See, et me oleme erinevast rahvusest, ei sega meil hästi läbi saamast.

3. Loe.

Kas teadsid, et ...

... jaanipäeva tähistavad soomlased ja lätlased suurjoonelisemalt kui eestlased.

... vene rahvusest inimesed peavad väga oluliseks vastlaid.

... kõrvitsatest laternate tegemine ja naabrite kollitamise komme on siia tulnud Ameerikast. *Halloween* ei ole eesti rahvuspüha.

... volbriöö tähistamine on pärit Saksamaalt.

... kui Eestimaal pakutakse peo lõpetuseks kohvi ja kooki, siis Hollandis alustatakse sellega. Seal antakse peo lõpus hoopis vorstikesi.

4. Paaristöö. Leia infot ja pilte jaanipäeva, vastlate, *halloweeni* ning volbriöö tähistamise kohta. Räägi kaaslastele.

5. Loe ja täienda.

Oluline on teiste rahvaste kombeid teada, sest siis

1. Mõistad paremini teiste käitumist.

2. Avardad oma silmaringi.

3. Ei satu ebamugavasse olukorda.

4. ....

5. ....

Sallivus tähendab erinevate inimeste austamist ja hindamist.

Mitte ükski rahvus, ükski keel pole parem kui teine. Erinevad keeled ja kombed teevad elu huvitavaks.

6. Proovi läbi teha erinevate rahvaste mängu.

Mäng 1. Ma lähen reisima (Prantsusmaa)

- Istuge ringis
- Esimene mängija alustab lausega. „Mina lähen reisima ja võtan kaasa ... (näiteks kohvri).“
- Jätkab tema vasakpoolne naaber, kes kordab lauset ja lisab juurde ühe eseme. Näiteks ütleb ta: „Mina lähen reisima ja võtan kaasa kohvri ja vihmavarju.“
- Temast järgmine kordab eelmiste öeldut ning lisab veel ühe eseme. Kes eksib, annab pandi.
- Mängu lõpus toimub pantide lunastamine.

Mäng 2. Hiir (Saksamaa)

Vahend: väike pall

- Kõigepealt lepitakse kokku mänguala piirid.
- Mänguala keskel on juhtmängija, kellel on pall – „hiir“.
- Teised on laiali mängualal.
- Mängu algussignaali peale hakkab juhtmängija palli jalaga veeretama.
- Leides sobiva momendi, lööb ta „hiire“ kellegi suunas. Palli võib lüüa ainult jalaga.
- Teised palli ei püüa, vaid põikavad selle eest kõrvale.
- Kui pall tabab mängijat, jääb tabatu uueks juhtmängijaks. Endine jätkab mängu koos teistega.
- Piiridest välja põgeneda ei tohi.
- Võidab see, kes kõige vähem kordi on juhtmängija olnud.

Lisa. Mõeldes maailmas toimuvale

1. Loe.

Inimesi elab Maa peal üle 7 miljardi. Igas sekundis sünnib umbes 4 inimest juurde.

Kui Sa ärkasid täna hommikul pigem terve kui haigena, oled Sa õnnelikum kui 1 miljon inimest, kes ei näe järgmist nädalat.

Maailmas sünnib minutis 250 inimest ja sureb 108 inimest, neist 18 nälga, 12 suitsetamise tõttu ja neli AIDS-i.

Kui sinu külmkapis on toitu, sa oled riides, sul on katus pea kohal ja voodi, millesse heita, oled Sa rikkam kui enamus selle Maa elanikkonnast.

Kui sul on pangas arve või veidi raha rahakotis, kuulud sa üksikute jõukate inimeste hulka selles maailmas.

2. Vasta küsimustele.

- Mis on sinu arvates eluks vajalik? Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

.....

- Kui suurel osal maailma rahvastikust pole rahuldavaid elutingimusi?
- Keda on maailmas rohkem, kas mehi või naisi? Arutlege, miks see nii on.
- Kui suur osa maailma rahvastikust ei oska lugeda?
- Miks sureb nädalas umbes miljon inimest?

- Mille poolest oled sina paremas olukorras kui suur osa inimesi maailmas?

Täida tabel.

	Oskan lugeda ja kirjutada.
	Mul on voodi, kus magada.
	Ma saan iga päev süüa.
	Ma olen üldiselt terve.
	Ma oskan arvutit kasutada.
	Ma saan koolis käia.
	Ma saan taskuraha.

Tihtilugu unustame ära, et meil on tegelikult eluks vajalik olemas. Veel sagedamini unustame ära, et on inimesi, kellel eluks vajalik päris puudub.

3. Loe.

1948. aastal sõnastati maailmas kõige olulisemad ja tähtsamad õigused – need on inimõigused. Inimõigused kehtivad maailma kõikidele inimestele, olenemata rahvusest, soost, vanusest või sissetulekust.

Inimõiguste põhjal on sõnastatud ka laste õigused ja kohustused.

Kõigil lastel on õigus:

- elule
- tervisele
- nimele
- rahvusele
- oma vanematele ja hooldusele oma vanemate poolt
- mõtte-, usu- ja sõnavabadusele
- haridusele
- puhkusele, mida ta kasutab oma meelepäraseks tegevuseks
- sõpradele

Kõigil lastel on kohustus:

- kinni pidada väärika käitumise tavadest
- kaasinimestega lugupidavalt käituda
- austada oma vanemaid
- aidata oma vanemaid, vanavanemaid, õdesid-vendi
- mitte kahjustada teiste laste ega täiskasvanute huvisid ja õigusi
- hooldada iseennast ja hoida oma tervist
- koolis käia (Eesti Vabariigi seaduste järgi)
- järgida õpikoha reegleid
- osaleda oma perekonna ühistes toimetustes ja töödes
- lugupidavalt suhtuda riigikorda ja tema seadustesse
- hoida kultuuriväärtusi ja elukeskkonda

4. Märghista õigused, mis on sinu jaoks kõige olulisemad.

5. Loe veel kord. Märghista kohustused, mida sul on raske täita.

6. Arutlege, mida tähendab õigus mõtte-vabadusele, usu-vabadusele ja sõna-vabadusele.

7. Arutlege klassis, millised on väärika käitumise tavad. Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

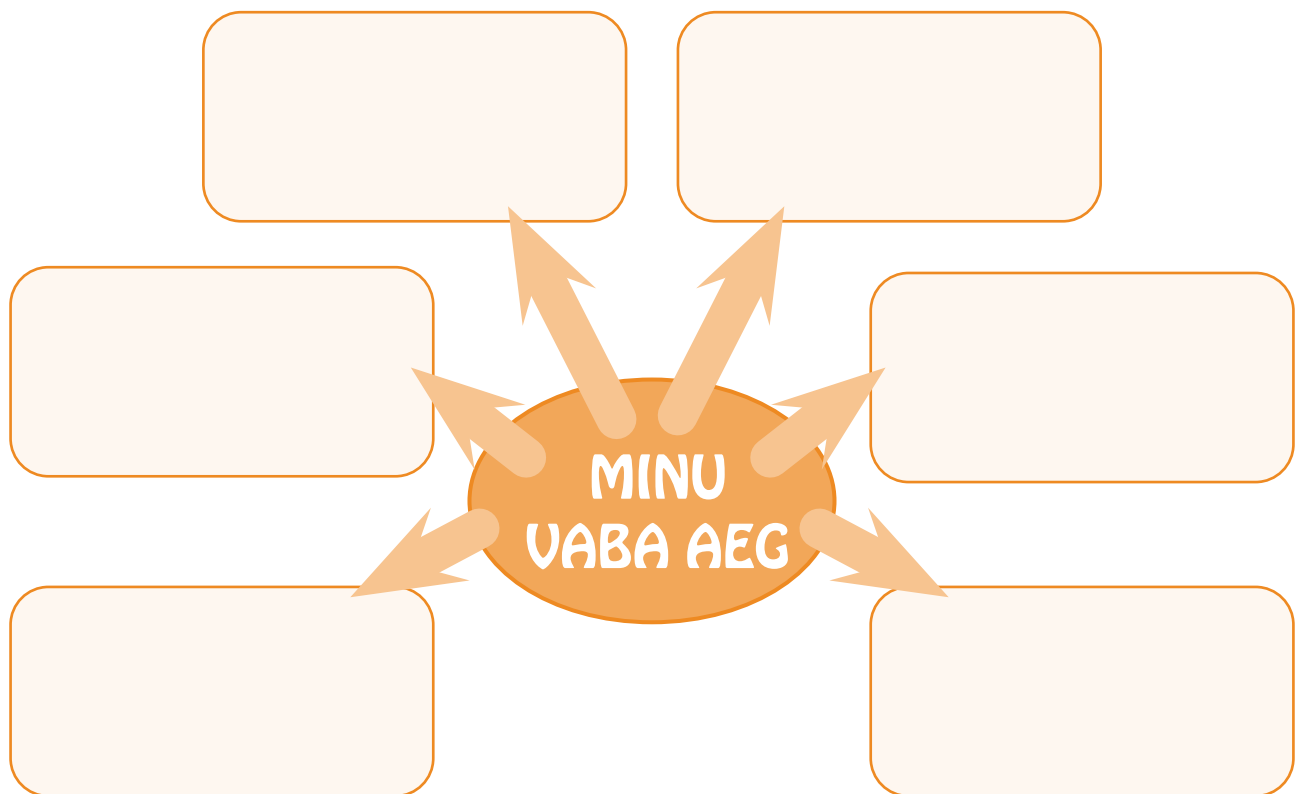
.....

.....

3. Minu vaba aeg

1. Kuidas sa veedad oma vaba aega? Täida mõttekaart.

2. Milliseid vaba-aja veetmiseks mõeldud asutusi sa tead? Kirjuta.

.....

.....

.....

3. Milliseid neist sa oled külastanud

kooliga? .....

klassiga? .....

vanematega? .....

sõpradega? .....

üksinda? .....

4. Uuri kodulinna/valla kodulehte. Kirjuta välja oma kodukoha vaba-aja veetmise asutused.

kultuurimaja .....

noortekeskus .....

.....

5. Kus saad oma kodukohas tegeleda järgmiste valdkondadega? Vajadusel otsi info internetist või küsi õpetajalt.

Spordiga tegelemine .....

Käsitööga tegelemine .....

Tehnika .....

Muusikaga tegelemine .....

Kunstiga tegelemine .....

Tantsimine .....

Teater/kino .....

Muu .....

.....

6. Vali välja üks kodukoha vaba-aja veetmise koht. Otsi kodulehelt selle kohta infot. Kirjuta.

Aadress .....

Telefon .....

Avatud kell .....

Viimane põnev üritus .....

Järgmine põnev üritus .....

Töötavad ringid

Ringi nimi	Juhendaja	Ringi töötamise aeg

- Kuhu sa küllatunud sõbraga oma kodukohas vaba aega veetma lähaksid?

.....

.....

.....

Vaba aega saab sisustada mitmel erineval viisil.

Tore on aega veeta mingi sind huvitava asjaga tegeledes.

Hea on vaba aega sisustada koos sõpradega.

Vaba aega võib veeta ka üksinda.

4. Vaatamisväärsused minu kodukohas

1. Loe.

7. klass arutas koolilõpu päevade plaane. Eleriin ütles, et tore oleks sõita Tallinnasse – näha oma silmaga vanalinna ning šopata Viru Keskuses. Kalle arvates oleks vahva külastada Tartus Aura veekeskust ning käia Ahhaa Teaduskeskuses. Malle pakkus välja Haapsalu. Seal on linnus ja Ilona Imedemaa. Kui ilm on ilus, siis saab merre ujuma ka minna. Kuldar tahtis tingimata ära näha Narva Hermannini kindluse ja üle jõe paistva Ivangorodi linnuse.

Uku sõnas: „Minu vanaisa ütleb ikka – enne käi Nuustakul, siis alles sõida Pariisi!“ „Pariisist pole ju juttugi olnud,“ mühatas Raul. „Ja kus see Nuustaku veel asub?“

Nüüd sekkus juttu õpetaja Kask: „Uku mõte tähendab, et enne uuri läbi koduümbrus ja alles siis hakka vaatama kaugemale. See on hea mõte. Teeme nii – igaüks mõtleb, mida ta tahaks meie koduümbruses näha. Järgmises klassijuhataja tunnis esitate kõik oma ettepanekud.“

2. Vasta küsimustele.

- Mis ettepanekuid noored väljasõiduks pakkusid? Leia ja jooni tekstis.
- Kelle arvates oleks huvitav külastada Haapsalu? Miks?
- Mida tähendab ütlemine *Enne käi Nuustakul, siis alles sõida Pariisi*.
- Kus asuvad Nuustaku ja Pariis. Leia kaardilt.

3. Loe.

Järgmises klassijuhataja tunnis said kõik sõna. Kõigepealt kirjutas Uku tahvlile oma ettepaneku – külastada töötavat vesiveskit.

Kaisa arvas, et tore oleks üle vaadata kodukandis olevad mõisad. Ta oli eelmisel suvel vanematega käinud „unustatud mõisaid“ külastamas. Nüüd vaatas ta vanu maju hoopis terasemalt.

„Parem ma näitan teile, kus on meil head kalajärved,“ pakkus Aleksei.

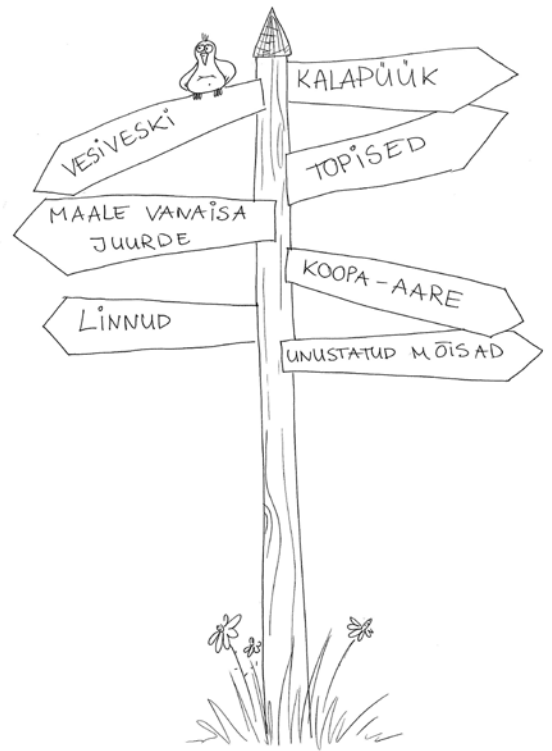
Kalle ja Malle tegid ettepaneku külastada talu, kus kasvatatakse igasuguseid väikeloomi.

Kaie tahtis ronida linnuvaatlustorni ja linde jälgida.

Kuldar rääkis koopast, kus juttude järgi on peidus aare. Eleriin oli kuulnud, et linnamäe nõiaallikas teeb inimese kümme korda kaunimaks. Seda allikat võiks vaatama minna küll.

Raul tegi ettepaneku minna külla tema vanaisale. Kõik olid vaimustuses, sest teadsid, et poisi vanaisa teeb topiseid.

Nüüd oli Alari kord: „Lähme jalgratta-matkale! Kõike me teha ja näha ei jõua, aga marsruudi saab nii sättida, et vähemalt pooled neist kohtadest saavad läbi käidud! Meie Rauliga võime marsruudi paika panna.“

4. Täida tabel.

Kelle ettepanek?	Kuhu minna?	Mida vaadata?	Tahan külastada

- Märki tabelisse, mis kohti neist sina tahaksid külastada.

5. Otsi internetist, millised on sinu koduümbruse vaatamis-väärsused. Täida nende kohta tabel.

Kuhu minna?	Mida vaadata?

6. Vali välja üks vaatamisväärsus ja otsi selle kohta põhjalikumad teavet. Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Tutvusta oma valitud vaatamisväärsust kaaslastele.

5. Matk koduümbrusesse

1. Loe.

Alari ja Rauli idee minna klassiga jalgratta matkale otsustati teostada. Kõigi rõõmuks plaaniti 2-päevast matka. Öö saavad noored veeta Rauli vanaisa juures.

Kõik õpilased said endale ülesande, mille eest pidid vastutama. Uku ülesandeks sai matkal vaja-minevate asjade nimekirja koostamine. Ta meenutas, mida teised pidid tegema:

1. Marsruut – Alar ja Raul / vajadusel abistab kehalise õpetaja
2. Menüü ja toiduainete tellimine – Malle ja Kaisa / vajadusel abistab käsitöö õpetaja
3. Jalgrataste ülevaatus – Kuldar ja Kalle / abistab Kuldari isa
4. Helkurvestide hankimine – Eleriin
5. Öngede ülevaatus – Aleksei
6. Kingitus Rauli vanaisale – Kaie / abistab kunstiõpetaja
7. Vajalike asjade nimekiri – Uku / vaatab üle klassijuhataja

Pole midagi öelda, mõtles Uku. Igaüks sai endale sobiva ülesande. Poiss asus nimekirja koostama.

Matkal vajalikud asjad

vahetusriided

kampsun või mõni muu väga soe asi

miits

villased sokid

peoriided

veekedukann

sobivad jalatsid

pesemisvahendid

(hambahari, hambapasta, rätik)

lusikas

kruus

röster

veidi raha

söögikauss

veepudel

raamat

taskulamp

taskunuga

suur sulepadi

**2. Vaata nimekiri üle. Leia, mis ei sobi nimekirja. Tõmba maha.
Vajadusel täienda nimekirja.**

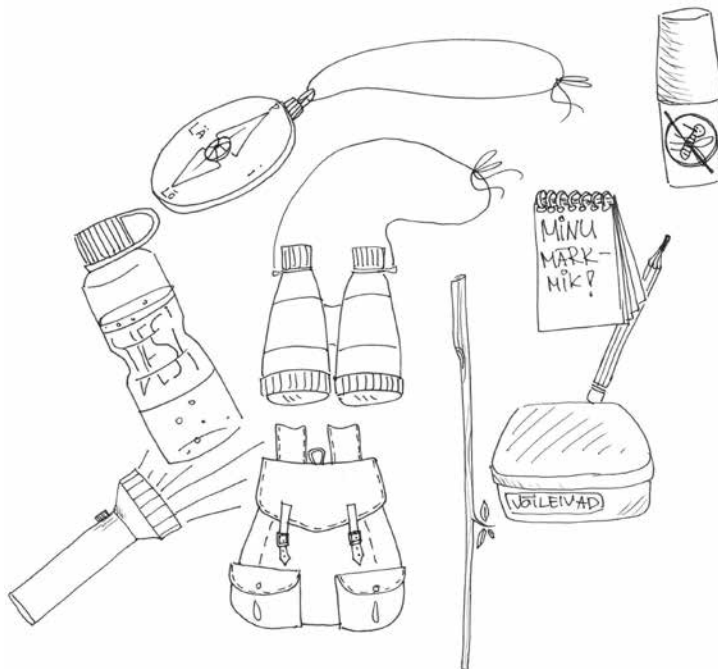
3. Planeerige oma klassi matka. Jagage klassis matka ettevalmistamiseks ülesanded. Täida tabel.

Tegevused	Mida vaja?	Kes teevad?	Kes vastutab?

4. Praktiline tegevus.

Harjutage seljakoti pakkimist.

1. Rasked asjad pane seljakoti põhja vastu selga.
2. Raskus peab jaotuma võrdselt mõlemale õlale.
3. Vahetusriided paki niiskumise vältimiseks kilekottidesse.
4. Vahetusriided pane vastu selga, nii on pehmem.
5. Selja vastu ei tohi jääda teravaid või muidu ebamugavaid esemeid.
6. Asjad, mida on sageli vaja (taskunuga, veepudel jms) pane eraldi taskutesse.
7. Asjad pane kotti ja taskutesse nii, et nad ei koliseks.
8. Sulge seljakott ja taskud korralikult.

6. Oma tuba, oma luba

1. Loe.

Kaie oli kogu elu elanud pere väiksematega ühes toas. Nüüd sai ta endale esimest korda elus oma toa. Vanem õde Kersti kolis ära poiss-sõbra juurde.

Kerstist jäi tuppa kušett, tugitool, vaip ja riidekapp. Kaie tassis oma asjad uude tuppa. Riided pani ta kappi, aga kuhu panna kooli-asjad? Kus koolitööd tegema hakata? Kaie läks emalt nõu küsima. Ema ütles: „Mu töökaaslane rääkis just, et tal on kirjutuslaud üle. Tema poeg lõpetas kevadel kooli. Kirjutuslauda tal enam vaja pole. Helistan kohe ja küsin, kas see laud on veel saadaval. Võid laua ise üle värvida, siis on vana laud nagu uus. Mõtle, mis värvi laud sinu tuppa sobib.“

„Kas ma võin tõesti ise otsustada?“ üllatus Kaie.

„Muidugi,“ sõnas ema. „Oma tuba, oma luba!“

2. Vasta küsimustele.

- Milline muutus toimus Kaie elus?
  - Mis mööbliesemed Kaie toas olid? Leia ja märgi tekstis.
  - Millest Kaie oma uues toas puudust tundis?
  - Mis lahenduse pakkus ema Kaie probleemile?
Kuidas sina oleksid probleemi lahendanud?
- .....
- .....
- .....

- Mis sõnadega on öeldud, et Kaie võib oma toaga teha, mida soovib.
Leia ja märgi tekstis.
- Mis teeb toast sinu toa?

3. Täida tabel enda toa kohta.

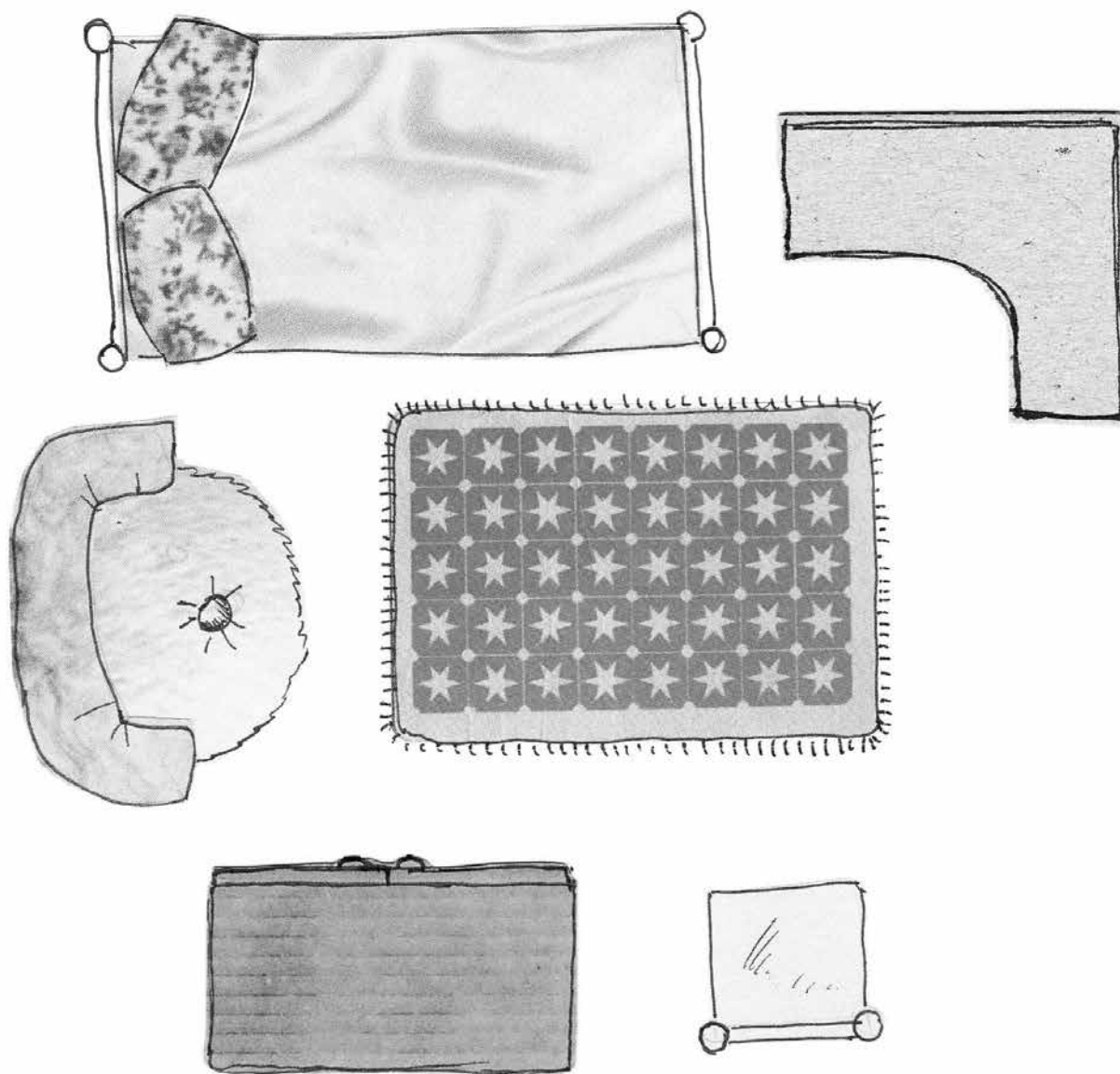
Asjad minu toas, millela läbi ei saa	Asjad minu toas, mis teevad olemise mugavamaks	Pudi-padi, mida tegelikult vaja pole

PEA MEELES!

- Töölaud pane akna juurde.
- Laua lähedale paiguta riiulid.
- Tekita toas piisavalt panipaiku. Sinna saad oma asjad ladustada.
- Ära pane voodit vastu radiaatorit (ahju).
- Ära kuhja tuppa liigseid esemeid.
- Jäta tuppa liikumisruumi.

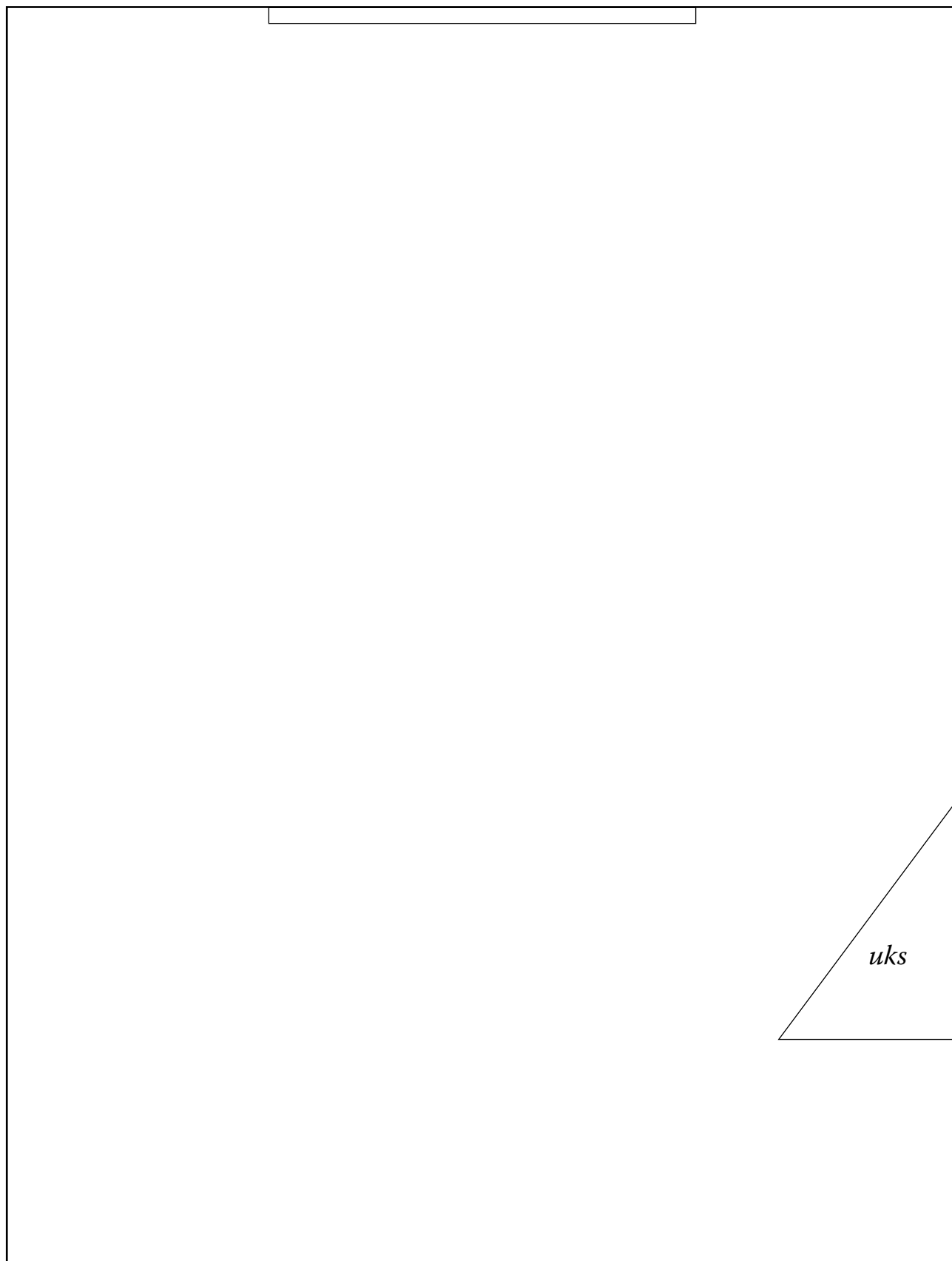

Lõikeleht. Kaie toa mööbel

4. Aita Kaiel tuba kujundada. Lõika lõikelehelte välja mööblieseemed.
Paiguta oma soovi järgi. Kleebi.

- Kontrolli, kas sisustasid Kaie toa vastavalt soovitudele.

5. Joonista oma toa plaan.

- Märgi plaanile aken ja uks.
- Joonista mööbliesemed pealtvaates.

6. Oled sa oma toaga rahul?

Mida sa teha saaksid, et su tuba mugavam oleks?

.....

.....

.....

7. Loe.

Saabuvateks jõulupühadeks otsustas Kaie oma toa ära kaunistada. Kui tuba on mugav ja kaunis, siis on pühadest rohkem rõõmu. Kõigepealt tuli välja mõelda, kuidas seda teha. Tüdruk käis raamatukogus jõuluajakirju ja käsitöölehti vaatamas. Neist valis Kaie välja niidist kaunistused, millega arvas end hakkama saavat. Ta alustas eeltöödega juba varakult – varus niiti ja õhupalle, küsis emalt kingipaelte jupikesi ning isalt PVA-liimi. Siis asus tüdruk tööle.

Íirisniidist jõulukaunistus

Valmistamise õpetus

1. Võta õhupall. Puhu see nii täis kui suurt ehet sa tahad saada.
2. Kerí palli ümber rohkelt íirisniit vms.
3. Tee pall määrjaks ja kuivata pisut käterätiga. Kata niit pallil PVA-liimiga. Pööra erilist tähelepanu niitide ristumiskohtadele. Jäta üheks ööks kuivama.
4. Kui liim on kuivanud, võid lisada kaunistusi – sädelevat liimi, paela, pärliketki, kulda-karda jne.
5. Lase õhupallist õhk välja ja eemalda õhupall.

(www.isetegeija.net)

- Mille puhul Kaie oma tuba kaunistas?

.....

- Mille puhul sinu kodus tube kaunistatakse?

.....

.....

- Kuidas sina oma tuba kaunistad?

.....

.....

7. Tuba korda!

1. Loe.

Kaie oli oma toa üle väga õnnelik. Tüdruk lubas emale, et hoiab toa alati korras. See osutus raskemaks, kui ta oli arvanud. Kuidagi iseenesest tekkisid igale poole riiete hunnikud, jäid vedelema ajakirjad, mustad kruusid ununesid riiulile.

Emaga tegi Kaiele segamini toa pärast mitu märkust ja Kaiel oli piinlik. Ta tahtis tõestada, et on oma tuba väärt. Tüdruk otsustas hakata tuba koristama kindlal nädalapäeval. Reede tundus olevat sobivam päev – tunnid lõppevad varem, ühtki ringi ega trenni pole. Millest alustada?

2. Vasta küsimustele.

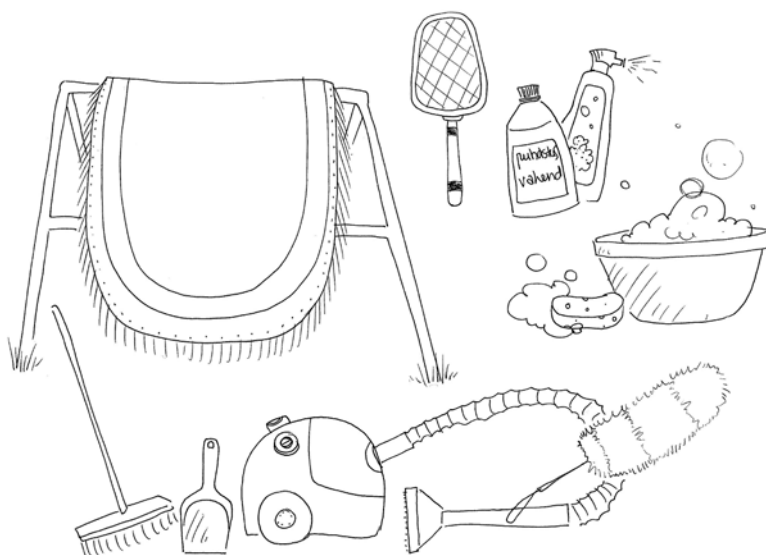
- Miks ema Kaiega tõreles?
- Mis näitas, et Kaie hoolis ema arvamusest?
- Mida Kaie otsustas olukorra parandamiseks ette võtta?
- Miks oli reede parim päev toa koristamiseks?

3. Loe.

Kaie otsustas, et koristab oma tuba nii nagu nende peres kombeks. Ta mõtles läbi, kuidas nad tavaliselt tube koristavad.

Kõigepealt palub ema pere noorematel lastel mänguasjad oma tuppa mänguasjade kasti viia. Seejärel korjab ta kokku asjad, mis on elutuppa vedelema jäetud. Ta asetab

need oma kohtadele, mittevajaliku viskab ära. Vahel juhtub, et ta viskab ära ka mõne vajaliku asja – näiteks isa ajakirja või väikevenna autoratta. Kui mehed asju otsima hakkavad, teatab ema: „Ärge siis jätke oma asju vedelema!“

Seejärel rullib isa vaibad kokku. Tema tööks on vaipade õue tassimine ja nende kloppimine. Ema pühib samal ajal kappide ja riiulite pealt tolmu ning Kaie puhastab tolmuimejaga põrandaid. Pärast peseb ema niiske mopiga põrandad üle.

Aken tehakse koristamise ajaks lahti, et tuba hästi ära tuulduks. Ema peab tubade õhutamist väga oluliseks. Värsket õhku on palju parem hingata. Veel ütleb ema, et värske õhk ei lase pisikutel paljuneda. Kui põrandad juba kuivad on, toob isa vaibad tuppa. Nüüd on tubades värske lõhn.

4. Vasta küsimustele.

- Nimeta, milline ülesanne igal pereliikmel Kaie peres on.
- Mis sa arvad, kes peaks kodus tube koristama?
- Miks on oluline oma asju õige koha peal hoida? Leia tekstist, miks see nii on.
- Miks on vaja tubasid tuulutada?
- Kuidas on sinu kodus tubade koristamine korraldatud?
- Millised ülesanded on sinul?

5. Täida eelneva teksti põhjal tabel.

KORISTAMISE PLAAN	
Tööde järjekord	Vajalikud vahendid
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

PEA MEELES!

Kodu on kergem korras hoida, kui asjadel on oma kindel koht.

Pane kasutatud asjad oma kohtadele tagasi.

Alusta pühkimist toa nurkadest.

Puhasta ka voodi alt, kapi tagant jm.

Alusta tolmu pühkimist kõrgematelt pindadelt ja liigu allapoole.

Nii koristad sa ka mahalangenud tolmu.

6. Loe.

Kaie koristas reedel oma toa ning aitas emal kogu korteri korda teha. Ees ootas terve vaba nädalavahetus. Mida sellega peale hakata? Tüdruk oli näinud Uku märkmikku, kus olid kõik poisi tegemised kirjas. Kaie tahtis planeerimist proovida ja hakkas võimalikke valikuid kirja panema. Ta võttis paberilehe ja kirjutas oma plaanid tabelisse.

Aeg	Plaan	Tegin ära
Reedel	Õpin esmaspäevaks luuletuse pähe	
	Heegeldan sall	
	Kutsun Kaisa kinnu	
	Loen raamatut	
Laupäeval	Viin raamatu raamatukokku	
	Ostan uue ajakirja	
	Lähen vanaemale külla	
Pühapäeval	Küpsetan õunakoogi	
	Lähen uisutama	
	Õpin esmaspäevaks ajaloo ja kordan luuletust	

INIMENE JA TÖÖ, INIMENE JA RAHA

1. Töö

1. Loe.

Kuidas muld hõbedaks muutus

Hiina muinasjutte. ERK, 1960, lk 24–26

Elas kord Vang Da, kes armastas hästi süüa, lobiseda ja magada. Aga ta ei armastanud tööd teha. Seni, kuni poisi isa ja ema elasid, oli kõik hästi. Kuid vanemad jäid vanaks ja surid. Vang Da jäi toitjateta.

Jõudis kätte kevad. Kõik töötasid usinasti põldudel. Ainult Vang Da hulkus mööda küla ja ajas iseendaga juttu: „Kui keegi ütleks, kuidas saada raha!”

Ühel päeval kohtus Vang Da eaka talupoja Tšaoga. Vang Da küsis: „Et süüa saada, on tarvis raha. Vana Tšao, kas sina tead, kuidas seda saada võiks?” „Tean,” kostis Tšao. „Võin Sullegi õpetada, kuidas must muld muuta puhtaks hõbedaks?”

Seda kuuldes muutus Vang Da väga rõõmsaks.

„Aga see pole lihtne,” sõnas vana talupoeg. „Iga mullatükk tuleb kätega palju kordi läbi mudida, enne kui sellest hõbe saab. Kui tahad seda õppida, tule mu majja elama. Sa pead tegema seda, mida ma sulle ütlen. Ja õppimist ei tohi sa pooleli jätta. Kui õppida, siis õppida lõpuni.“

Vang Da asus samal õhtul Tšao juurde. Vana Tšao äratas varahommikul ka Vang Da üles. Tšao tõi kaks kõblast, ühe enda, teise Vang Da jaoks. Mehed läksid põllule. Nad kõplasid senikaua, kuni Vang Da peod olid villis. Teisel ja kolmandal päeval tassis Tšao väetist. Vang Da ei saanud temast maha jääda, sest soovis olla sama töökas kui peremees.

Juba terve nädal oli Vang Da olnud Tšao juures õppimas. Ta hakkas kurtma väsimust ja valu seljas. Vana Tšao aga käratas: „Meil oli kokkulepe – poolel teel ei tohi seisma jääda!” Ning Vang Da ei saanud teisiti, kui pidi veel õppima.

Möödus kaks kuud. Vang Da selg ei valutanudki enam, ta ei väsinud nii kiiresti.

Saabus sügis. Põllul valmis riis. Tšao ja Vang Da kogusid suure saagi, müüsid selle ära ja said vastu kotitäie hõbemünte. Poole nendest võttis Tšao endale, teise poole andis Vang Dale.

Seejuures lausus Tšao: „Nüüd sa tead, et kogu saladus peitub kahes sõnas: Tee tööd! Nii võid sa igalt põllult rahaaugu leida“.

2. Vasta küsimustele.

- Mida Vang Da teha ei armastanud? Leia muinasjutus ja jooni.
- Mis näitab, et Vang Da eest olid hoolitsenud vanemad?
Leia tekstis sõna, mis sellele viitab. Jooni.
- Milliseks muutus Vang Da elu pärast vanemate surma?
- Mida lubas vana Tšao Vang Da-le õpetada?
- Millise kokkuleppe mehed sõlmisid?
- Kuidas Vang Da end esimestel päevadel põllul tundis?
Miks poiss tööle edasi jäi?
- Miks Vang Da selg enam ei valutanud, kui ta oli kaks kuud järjest tööd teinud?
- Mis oli meeste töö tulemus sügisel? Järjesta.

saak, toit, raha, töö, müük

..... → ..... → ..... → .....
→ .....

- Mida õpetas vana Tšao Vang Da-le?

3. Otsusta, milline vanasõna käib selle loo kohta. Jooni.

Põllu nägu näitab põllumehe tegu.

Julge pealehakkamine on pool võitu.

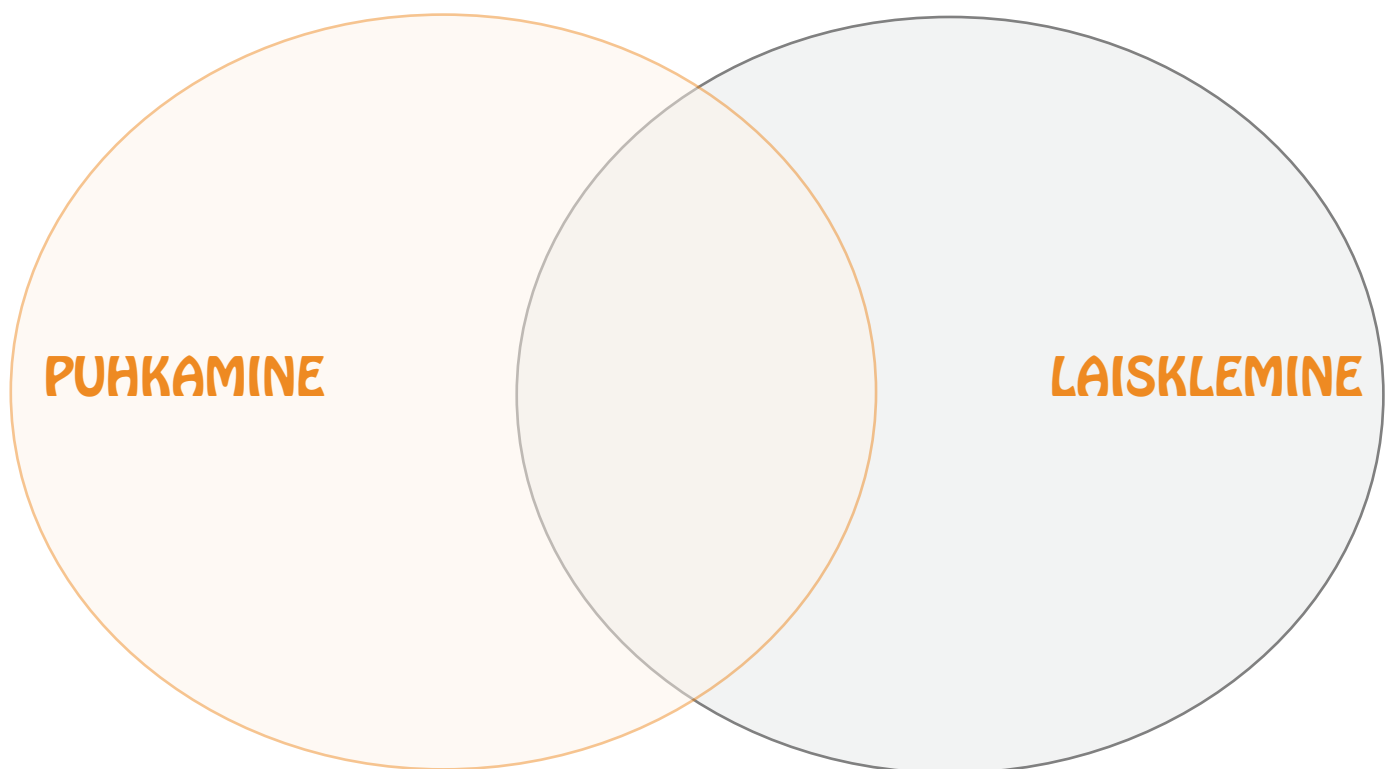
Tark teeb enam mõttega, kui rumal kätega.

Suvel rauta rege, talvel paranda vankrit.

Kes vette ei hüppa, see ujuma ei õpi.

4. Arutle klassis.

- Miks inimesed peavad töötama?
- Mis juhtuks, kui tööd jääksid tegemata?
- Milleks on puhkamine vajalik?
- Mis on puhkamisel ja laisklemisel erinevat? Mis on sarnast? Täida skeem.

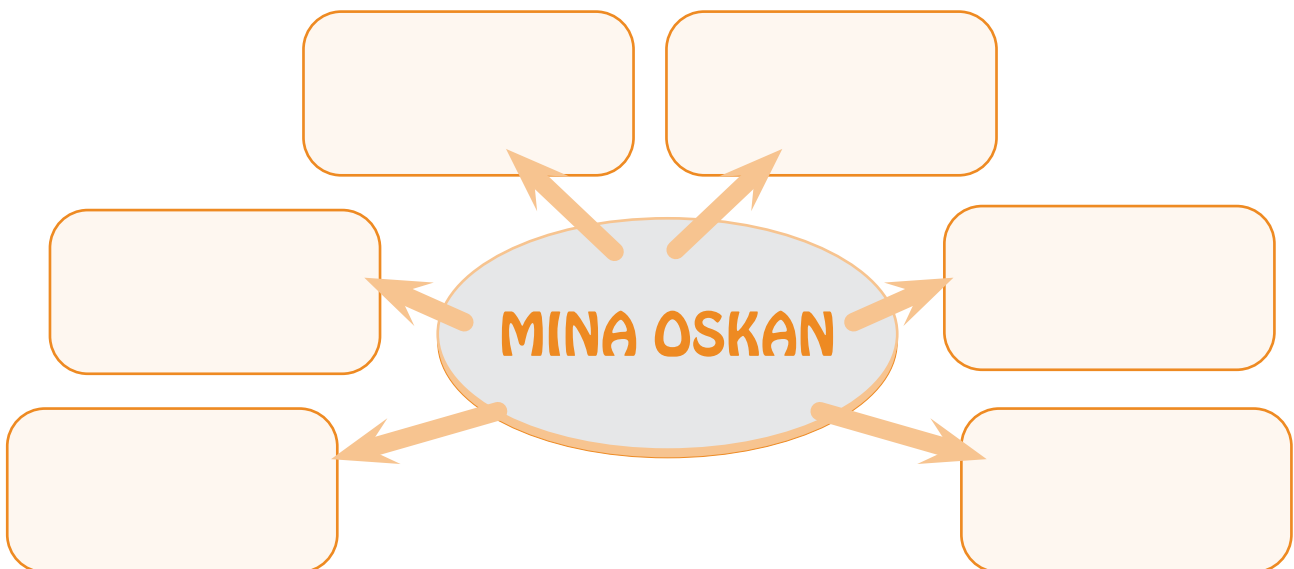

Töötamine on oluline osa elust. Töötamine annab sulle tunde, et oled vajalik. Peale palga mõjutab töö tegemist ka tahe ennast tõestada, toredad töökaaslased ja töö eest saadav tunnustus.

Töö eest saab töötasu – palka.

Selleks, et tööd hästi teha, tuleb seda õppida ja harjutada.

5. Milliseid töid sina oskad teha? Täida mõttekaart.

6. Loe.

Igal töö on eesmärk, milleks seda tööd tehakse. Näiteks toidu valmistamise eesmärk on täis kõht.

Igal töö on tulemus, milleni tööd tehes jõutakse. Näiteks toidu valmistamise tulemus on potitais suppi.

töö tegemine

töö tulemus

töö eesmärk

7. Milleks tehakse järgnevaid töid? Kirjuta tulemus ja eesmärk.

TÖÖ	TULEMUS	EESMÄRK
Lume koristamine		
Taimede kastmine		
Metsa istutamine		
Maa kaevamine		
Sildade ehitamine		
Puude lõhkumine		

8. Loe.

Töö tegemiseks on vaja oskusi ja tingimusi, näiteks kohta, materjale, töövahendeid jm. Näiteks salati tegemiseks pead oskama salatimaterjali valida, nuga õigesti kasutada, salatit maitsestada. Salati valmistamiseks on vaja lauda, lõikelauda ja nuga. Samuti peab olema olema salatimaterjal ning nõu, millesse hakitu panna.

9. Lõpeta laused. Milliseid oskusi ja tingimusi on vaja, et ...

õpetada lapsi?

.....
.....

ehitada palkmaja?

.....
.....

ravida loomi?

.....
.....

2. Miks inimesed töötavad?

1. Loe.

Tööd saab liigitada mitut moodi. Näiteks selle järgi, kas inimene saab selle eest tasu või mitte.

- **Palgatöö** – enamasti on töö eesmärgiks raha teenimine. Raha teenitakse selleks, et osta süüa, riideid ja tarbeesemeid, maksta kodusooja ja elektri eest, tegeleda huvialadega jne.

- **Vabatahtlik töö** – oma oskuste ja aja selline kasutamine, mille eest tasu ei saa. Seda tööd tehakse vabast tahtest väljaspool oma kodu. Vabatahtlikust tööst on kasu paljudele inimestele. Selliseks tööks on näiteks osalemine kevadisel teeäärte koristusel või abitöödel kodutute loomade varjupaigas.

Lisaks palgale annab tööl käimine võimaluse ennast arendada, saada tunnustust ja suhelda toredate töökaaslastega. Vabatahtlik töö annab inimesele võimaluse tegeleda talle huvipakkuva teemaga ja saada väärtuslikku töökogemust. On töid, mida me teeme selleks, et meie igapäevane elu oleks mugavam. Näiteks tubade ja oma maja ümbruse koristamine, toidu valmistamine, väikeõe või -venna lasteaeda viimine jm.

2. Täida tabel.

Töö, mida teen	Minu eesmärk töö tegemisel	Kellele on vaja, et töö tehtud saab?	Töö eest saadav tasu
Maasikapeenra rohimine koduaias			
Maasikate korjamine marjakasvatustalus			
Koertega jalutamine kodutute loomade varjupaigas			
Ajalehtede müümine tänaval ja ühistranspordis			
Vanaemale pliidipuude lõhkumine			

Kooliümbruse riisumine			
Õppimine			
....			
....			

- Lisa tabelisse töö, mille eest sa oled tasu saanud.
Lisa tabelisse töö, mida sa oled vabatahtlikuna teinud.

3. Loe.

Töö tegemine on alati pingutus. Töö tegemine on lihtsam kui sul on olemas **kohuse-** ja **vastutustunne** ning **tööharjumus**.

Kohusetunne on sinu sisemine vajadus täita ülesanne ilma, et keegi sind sundima peaks.

Vastutustunne on sisemine valmisolek teha tööd nii hästi kui suudad. Sinu jaoks on oluline, et töö oleks võimalikult hästi tehtud.

Tööharjumus tähendab seda, et sa oled harjunud tööd tegema, see on loomulik osa sinu igapäevasest tegevusest.

4. Vaata pilte. Arutle klassis.

- Mis sa arvad, miks Alari ema ja isa poisi jutu peale naerma hakkasid?
- Milliseid töid sinu arvates ema ja isa peavad tegema, aga ei tahaks? Nimeta.
- Miks vanemad neid töid ikkagi teevad?
- Miks on kohusetundlikkus hea?
- Mille või kelle eest sina vastutad?
- Kas vastutada kellegi või millegi eest on kerge või raske? Põhjenda!

Kohusetunne ja vastutustunne ei ole meile sündides kaasa antud, neid saab arendada. Kui sa teed sulle määratud kodu- ja koolitöid ilma sundimata ja püüad olla oma tegemistes tubli, siis arendad ka kohuse- ja vastutustunnet. Nii on sul tulevikus lihtsam oma valitud palgatööd teha ja tööandja on sinuga rohkem rahul.

3. Alaealiste töö

1. Loe.

Eesti riigi seaduste järgi on koolilapse põhitöö õppimine. Kohustus koolis käia kestab põhihariduse omandamiseni (9. klassi lõpetamiseni) või 17-aastaseks saamiseni. Kindlasti tahad ka sina raha teenida. Selleks, et sa saaksid õppimise ajal palgatööd teha, peab sinu vanem või hooldaja sellega nõus olema. Oma nõusoleku kinnitamiseks peab ta töölepingule allkirja andma.

Alaealistel on lubatud teha töid, mis on lihtsat laadi. Töö peab olema ohutu ja kerge. Ei tohi nõuda suurt kehalist pingutust ja liiga palju mõtlemist. Erinevas vanuses noorukitele on lubatud erinevad tööd.

Vanus	Töö	Tingimused
7–12-aastased	Kultuuri, kunsti, spordi või reklaami alal, näiteks ajalehemüüjana, reklaamide jagajana.	Töö peab olema ohutu ja kerge.
13–16-aastased	Põllumajanduses, näiteks istutamine, rohimine, marjade või puuviljade korjamine. Kaubandusettevõtetes abitööd, näiteks kaupade lahtipakkimine. Toitlustusasutuses nõudepesija või lauakoristajana. Haljastuses muruniitja või lillede istutajana.	Töö ei tohi nõuda suurt kehalist või vaimset pingutust.

2. Milliseid töid tohib alaealine teha? Tõmba vale maha.

kraavi kaevamine, ajalehtede müümine, kartulikastide tassimine, õpiku koostamine 7. klassile, puude langetamine, päästetööd, tule kustutamine, putukatõrje tegemine taimedele, lehtede riisumine, karastusjookide müümine, õunte korjamine

3. Vasta küsimustele.

- Milliste tööde eest oled sina raha saanud? Kas see töö on alaealistele lubatud? Miks?
- Milline peab olema alaealiste töö?
- Millised tööd on sinu-ealistele lubatud? Jooni tabelis.
- Oled sa valmis tegema selliseid töid?
- Mida peavad tegema sinu vanemad, enne kui sind võib tööle võtta.

4. Loe.

Alaealiste tööaeg on piiratud.

Alla 18-aastased tohivad tööd teha vähem kui täiskasvanud. Kui sinu ema ja isa tööpäeva pikkus võib olla kuni 8 tundi, siis sina võid korraga tööd teha palju vähem. Uuri tabelist.

Vanus	Lubatud tööaeg
7–12-aastane	2 tundi päevas
7–12-aastane koolivaheaegadel	3 tundi päevas
13–17-aastane õppetöö ajal	2 tundi päevas
13–17-aastane koolivaheaegadel	7 tundi päevas

Kui sa käid koolis, siis ei tohi sa palgatööd enne tundide algust ja tundide ajal teha. Koolivaheajal olles võid sa tööl käia ainult poole vaheaja ulatuses.

Alaealine ei tohi töötada öösiti (kell 22.00–6.00). Erandiks on siin noored, kes töötavad kultuuri- ja spordiasutustes. Nendes võivad alaealised töötada täiskasvanute järelevalve all kuni kella 24.00-ni.

5. Täida lünktekst.

Täiskasvanute tööpäev kestab ..... tundi. Kooliskäiv alaealine tohib õppetöö ajal töötada ..... tundi päevas. 7–12-aastane laps tohib vaheajal töötada ..... tundi päevas. 13-17-aastane nooruk tohib töötada vaheaegadel ..... tundi päevas. Alaealised ei tohi töötada ..... . Erandina tohivad noored töötada täiskasvanute järelevalve all kuni ..... . Alaealiste töö peab olema ..... ja .....

- Tead sa mõnda sellist tööd, kus tuleb töötada õhtul pärast kella 22.00?

.....

- Oled sa mõnda sellist tööd teinud?
- Kui pikk on täiskasvanutel tööpäev?
- Kui pikk on täiskasvanutel töönädal?
- Kui kaua võiksid sina päevas töötada?
- Miks on alaealiste tööle kehtestatud reeglid? Kirjuta.

.....

.....

.....

4. Raha

1. Loe.

Uku unistab jalgrattast. Ukul on hoiukarbis juba 75 eurot. Poiss sai emalt iga kuu taskurahaks 10 eurot. Uku palus, et ema annaks talle raha 2-eurostes. Nii sai ta iga kuu hoiukarpi panna 6 eurot. Allesjäänud nelja eurot võis ta kulutada nii nagu ise tahtis.

2. Vasta küsimustele.

- Missugune unistus Ukul on?
- Kui palju maksab jalgratas?
- Miks soovis Uku saada taskuraha 2-eurostes?
- Kui palju raha on Ukul veel vaja koguda ratta jaoks?
- Kust võivad lapsed raha saada?

.....

.....

.....

- Kas sina saad taskuraha?
- Mida sa oma taskurahaga teed?

.....

.....

.....

- Miks me ei saa kõigi tööde eest raha?
- Mängime nii, et sina oled Uku. Vanaema kingib sulle sünnipäevaks 15 eurot. Mida sa selle rahaga teed?

.....

.....

.....

3. Vali lünka õige sõna.

palk, vanemahüvitis, pension

Emaj ja isa saavad töö eest raha. See on .....

Vanaema ja vanaisa ei tööta, kuid nad saavad riigilt raha. See on .....

Emaj on väikese lapsega kodus. Lapse jaoks kannab riik emaj arvele raha.

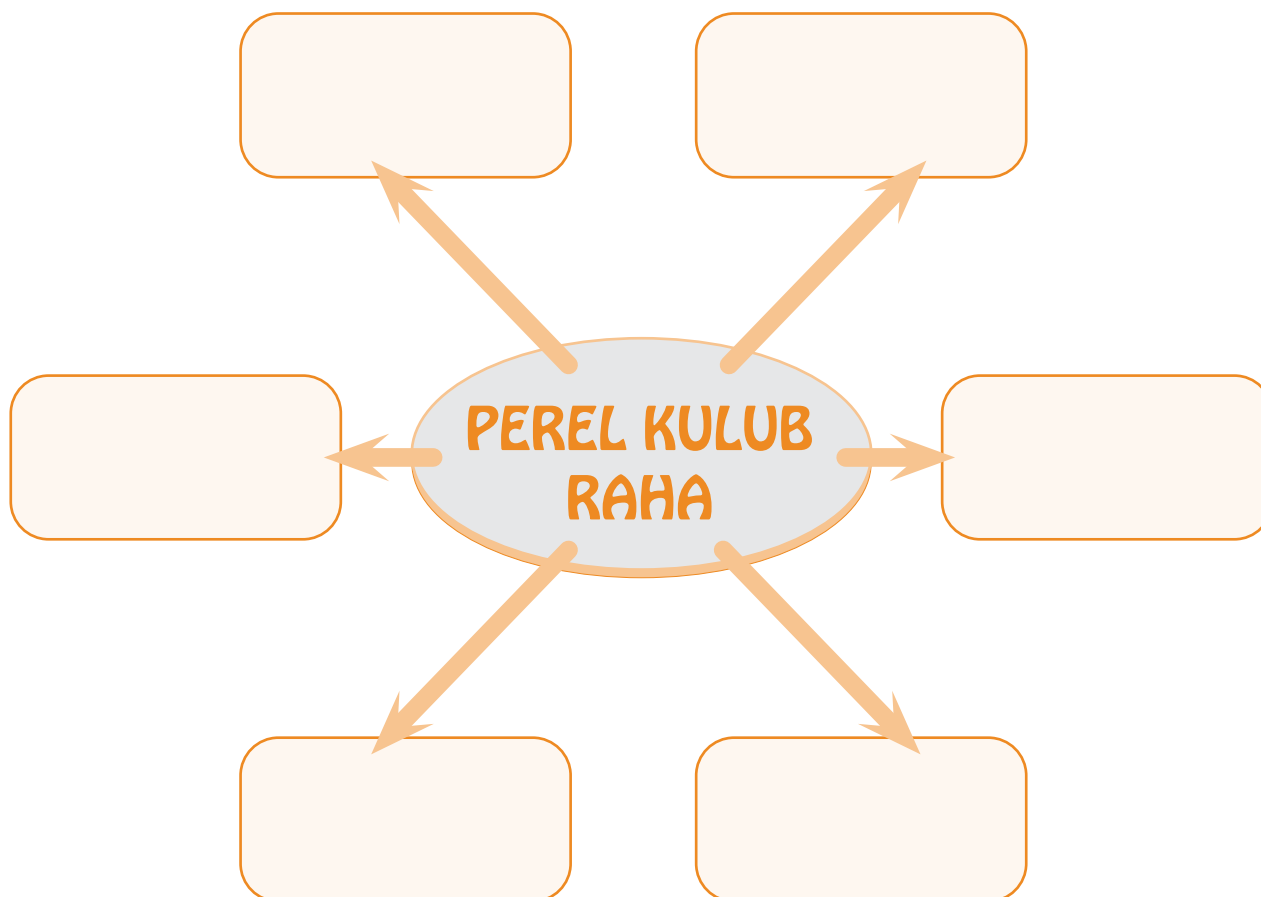
See on .....

Meie kõigi elukorraldust mõjutab raha. Raha saadakse tehtud töö eest. Raha saab kulutada nii palju kui seda on.

Iga palgasaaja maksab riigile makse. Maksudest makstakse palka, pensione, toetusi. Riik saab kulutada nii palju, kui riigil raha on.

5. Eelarve

1. Arutlege klassis, mille peale kulub perel raha. Täienda mõttekaarti.

2. Loe.

Kalle märkas kooli teadete tahvlil plakatit. Ta luges:

TULE SUVEL JALGPALLILAAGRISSE!

- Teeme kõvasti trenni ja veedame mõnusalt aega.
- Tasuta jalgpallivorm (nimeline särk, lühikesed püksid ja sokid).
- Iga päev soe lõunasöök, lisaks puuviljad ja mahl.
- Ekskursioonipäev Tallinna, kus on võimalus kohtuda elukutseliste jalgpalluritega.

Ühenädalase laagri tasu on **50 eurot**.

Huvi korral saada kiri jalgpall@jalgpall.ee

Kalle läks koju ja rääkis laagrist isale. Isa ütles: „Juunis me vist ei saa sellist väljaminekut endale lubada. Ma pean järgmisel kuul autole uue summuti ostma, see on päris suur kulutus. Jalgpallilaagriga läheks meie eelarve lõhki.“

„Mis see eelarve veel on?“ küsis Kalle.

Isa võttis sahtlist välja vihiku, millele oli kirjutatud EELARVE.

Isa seletas: „Eelarve on kulude ja tulude plaan. Tulud ehk sissetulekud on raha, mida me saame. Kulud ehk väljaminekud on raha, mille me olema ära kasutanud. Kulutada ei saa rohkem, kui raha on. Vaatame järgmise kuu eelarve üle.“

Sissetulekud		Planeeritavad väljaminekud	
Palk	650.00	Korter	75.00
Toetused	60.00	Vesi , elekter	54.00
Pension		Telefon, internet	50.00
Muu		Riided, jalanõud	25.00
		Toit	240.00
		Bensiin, kuukaart	95.00
		Ravimid	25.00
		Auto	120.00
		Vaba aeg	25.00
KOKKU	710.00		709.00

Isa ohkas ja ütles: „Nii ongi. Laager jääb seekord ära. Aga ära kurvasta! Suvel on meil kulusid vähem, näiteks ei pea korteri kütmise eest maksma. Ka bussisõidu kuukaarti pole vaja teile osta. Nende asjade arvelt saame küll kokku hoida. Sel aastal plaanisime ju juulis perega mere äärde sõita. Seal saad tasuta jalkat mängida.“

3. Lõpeta laused.

Kalle soovis minna suvel .....

Jalgpallilaagri nädala tasu ühele lapsele oli .....

Eelarve on .....

Sissetulekud on raha, ...

Väljaminekud on raha, ...

Kasutada ei saa rohkem, ...

Raha peab oskama kasutada arukalt ja säästlikult. Kulutada ei saa rohkem, kui on raha. Selleks, et kõigeiks vajalikuks raha jätkuks, tuleb koostada eelarve. Eelarve on plaan selle kohta, kui palju raha saadakse (sissetulek) ja mille peale see kulub (väljaminek). Sissetulekud ja väljaminekud peavad olema tasakaalus.

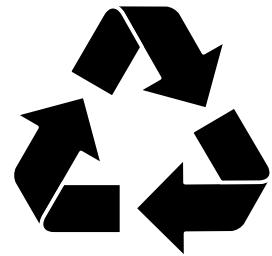

INIMENE, SÄÄSTLIKKUS JA TURVALISUS

1. Jäätmekäitlus

1. Loe.

Me kõik puutume iga päev kokku prügiga. Me ise oleme prügi tekitajad. Me vajame sööki, riideid, koolitarbeid ja muud. Seda kõike ei tarbi me lõpuni ära, tekib prügi ehk jäätmed. Igal eestimaalasel tekib aastas ligikaudu 400 kg prügi.

Selleks, et meie elukeskkond oleks võimalikult puhas, peame mõistlikult tarbima. Vanu asju saab parandada või ümber teha, erinevaid materjale ümber töödelda. Nii saab paljusid asju uuesti kasutada. Sellepärast prügi sorteeritaksegi.

2. Tuleta meelde loodusõpetuses õpitud. Leia sobiv lauselõpp. Kirjuta sobiva lause alguse number lause lõpu juurde.

	Jäätmed
1.	Vanapaberist saab teha
2.	Toidujäätmetest tehakse
3.	Utiilist ehk vanametallist saab
4.	Vana klaasi saab
5.	Vana plastmass

	Uus toode
	sulatada uuesti klaasiks.
	töödeldakse uueks plastiks.
	uut paberit.
	komposti.
	sulatada uuesti metalli.

3. Arutle klassis.

- Miks on prügi inimesele ohtlik?
- Kuidas saab prügi hulka vähendada?

4. Loe.

Jäätmete kogumise ja äraveo korraldab linnas linnavalitsus, maal vallavalitsus. Nii maal kui ka linnas peab olema võimalus viia jäätmed vastavasse konteinerisse. Nii on võimalus viia vanapaber paberi-konteinerisse, pakendid pakendi-konteinerisse. Prügiveo eest tuleb maksta samuti nagu vee, elektri ja kütte eest.

Suurte kortermajade juures on konteinerid, kuhu saavad oma prügi panna kõik maja elanikud. Eramajade omanikud peavad endale prügikonteineri ise ostma või rentima.

Korraldatud prügivedu aitab vähendada:

- prügi kogunemist teeäärtesse ja metsa alla
- jäätmete põletamist lõkketules ja ahjus
- jäätmete matmist.

Suurt osa prügist on võimalik taaskasutada. Seetõttu on väga oluline prügi sorteerida ja kasutamiskõlblikutele asjadele uued omanikud leida. Kui jäätmeid ei ole võimalik taaskasutada, siis ladestatakse need prügilasse.

Ohtlikud jäätmed ja suured jäätmed viiakse jäätmejaama.

5. Jäätmete ladustamiskohad.

1. Mõtle oma kodustele prügikastidele. Kuhu saad prügi kodust viia? Otsi jäätmete kogumiskohad sinu kodukohas. Kirjuta tabelisse.
2. Kus asuvad jäätmete kogumiskohad kooli lähedal? Otsi ka need. Kirjuta tabelisse.

Ohtlikud jäätmed		Vanapaber ja papp		Pakendid
Kodu lähedal		Kodu lähedal		Kodu lähedal .....
Kooli lähedal		Kooli lähedal		Kooli lähedal .....

Sega olmejäätmed	Biojäätmed	Suured jäätmed
Kodu lähedal	Kodu lähedal	Kodu lähedal .....
Kooli lähedal	Kooli lähedal	Kooli lähedal .....

6. Harjuta prügi sorteerimist.

<https://loodusegakoos.ee/sorteerimise-mang>

Lisainfot saad: <https://www.sorteeri.ee>

2. Pakendikäitlus

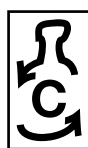
1. Loe.

Pakenditel on erinevad pildilised märgid ehk piktogrammide.
Need näitavad, mida pakendiga teha tuleb.

Pandimärgiga pakendi viid taara-automaati või kauplusesse.

Joogipakend on tagastamiskõlblik, kui:

- ribakood ja pandimärk on loetavad;
- klaaspudel on terve ja korgita;
- plastpakendil võib kork olla;
- plastpakend ja metallpakend on sama kujuga kui müügihetkel;
- metallpurgi sisse ei ole visatud prahti;
- pakendid ei pea olema pestud.

KORDUS-
KASUTATAV

Täht pakendil näitab **tagatise suurus**, pakendi materjali ja pakendi suurust.

Kui joogipakend ei vasta tagastusnõuetele, siis tuleb pakend panna pakendi-konteinerisse.

2. Uuri veel erinevaid pakendimärke.

Märk	Selgitus
	Pakend sobib toidukauba pakendamiseks. Pakendimaterjal ei sisalda toidule kahjulikke ühendeid.
	Viska prügikasti.
	Pakendit võib põletada. Märk on näiteks saiapakendil. See tähendab, et seda liiki plasti põletamine ei ole keskkonnale kahjulik.
	Rohelise punkti märk. Selle märgiga pakendid võib visata pakendi-konteinerisse. Märk näitab, et pakendi hinnas sisaldub pakendi jäätmekäitlemise tasu.
 Eesti PakendiRinglus	Eesti Pakendiringlus. Tootja peab maksma Eestis müüki läinud kauba pakendite kogumise ja taaskasutusse mineku eest.
 	Möbiuse leht. Valged nooled valgel taustal näitavad, et toode või toote pakend on taaskasutatavad. Mustad nooled valgel taustal või valged nooled mustal taustal näitavad, et toode või pakend on valmistatud taaskasutatud materjalist.

Euroopa Liidu ökomärk.

Tootja peab tagama tootmisel vähese saastumise, kauba ohutuse ja taaskasutuse.

3. Uuri pakendeid.

Toode	Joonista märk	Märgi tähendus

3. Reisimine

1. Loe.

Kaisa, Eleriin ja Malle otsustasid laupäeval Tartusse kontserdile minna. Eleriin teatas: „Saarest läheb ju buss otse Tartusse“. Malle teadis, et isa on sel päeval Tartus loomakliinikus tööl ja saaks tüdrukud koju tagasi tuua. Seepärast ei muretsenud nad eriti kontserdi hilise lõppemise pärast.

Laupäeval ostsid tüdrukud bussipiletid ära ja sõit läks lahti. Umbes 20 kilomeetrit enne Tartut jäi buss äkki seisma. Bussijuht teatas: „Kahjuks ei saa me enam edasi sõita. Bussil läks rehv katki. Rattavahetus võtab vähemalt 20 minutit. Palun kannatust! Kes soovib, võib bussist välja minna.“

Nüüd olid tüdrukud nõutud. „Me jääme kontserdile hiljaks,“ hädaldas Kaisa. Eleriin tegi ettepaneku: „Lähme välja ja hääletame! Küll me kohale jõuame!“

„Mina küll ei julge hääletada,“ ütles Malle. „Mina ka mitte,“ kostis Kaisa.

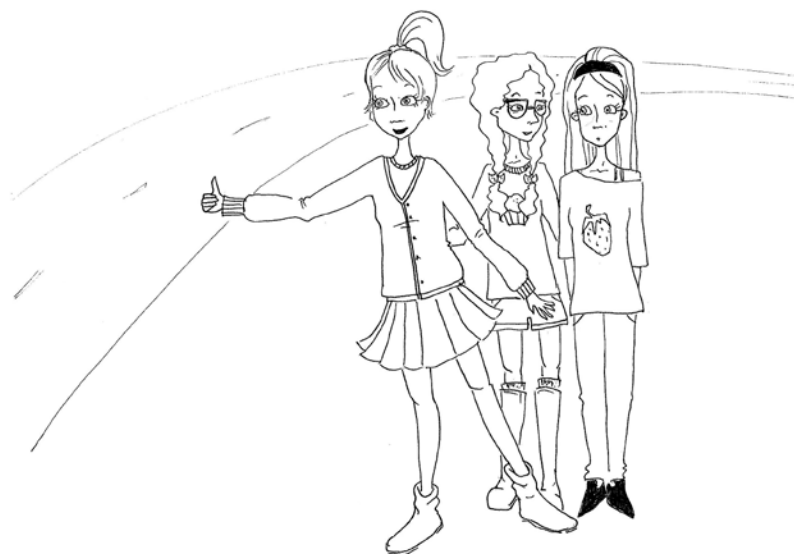
„Mis sa siis hädaldad? Bussis istudes ei juhtu ju midagi, lähme, lähme!“ ei jätnud Eleriin jonn. Tüdrukud väljusid bussist ja jalutasid Tartu suunas. Eleriin tõstis käe ja hakkas möödasõitvaid autosid peatama. Üsna varsti peatuski üks auto.

Roolis olev naine küsis heatahtlikult: „Noh, kas teil läks buss katki?“

„Jah, kumm läks katki. Aga meil on vaja Tartusse minna, et kontserdile jõuda,“ vadistasid tüdrukud läbisegi.

Võõras naine vastas: „Tegelikult niiviisi hääletada ei ole kuigi turvaline. Te olete küll mitmekesi, aga igasuguseid koledaid asju on hääletajatega juhtunud. Kunagi ei tea, kes on autojuht ja mis tal mõttes on. Turvalisem on ikka ühistranspordiga sõita. Siis on kindel, et jõuad kohale. Seda, et buss katki läheb, juhtub ikka üpris harva.“

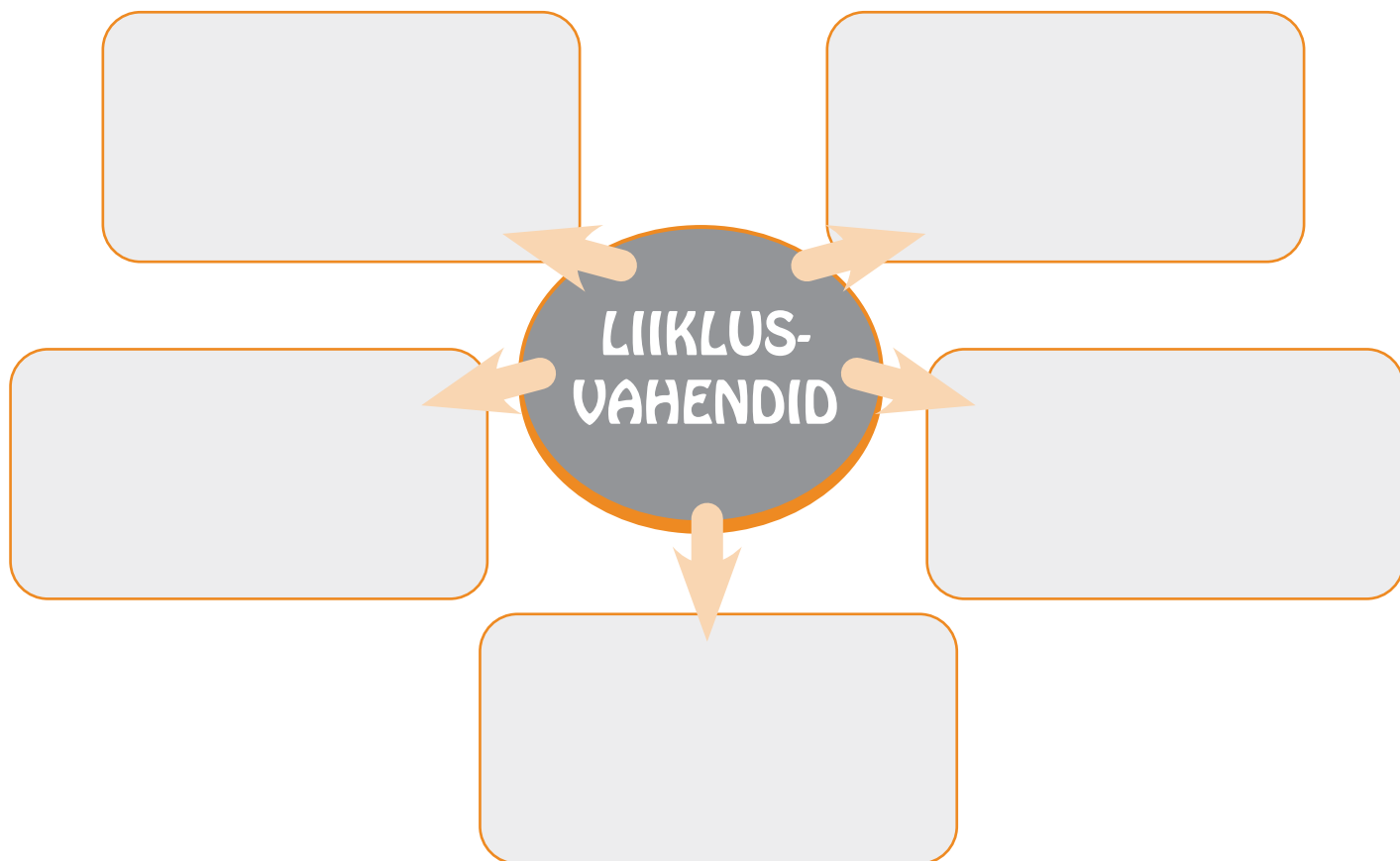
Tüdrukud tunnistasid: „Jah, Teil on õigus. Me selle peale ei mõelnudki“

2. Vasta küsimustele.

- Millega otsustasid tüdrukud Tartusse sõita?
- Mis teel juhtus?
- Mida võisid Kaisa ja Malle hääletamisega seoses karta?
- Miks ei kiitnud lapsed peale võtnud autojuht hääletamist heaks?
- Missuguste transpordivahenditega sina sõitnud oled?
- Missugustega meeldib sulle kõige enam liigelda?

3. Täida mõttekaart. Reisimiseks sobivad liiklusvahendid.

4. Loe.

Mugavaks reisimiseks saame kasutada erinevaid liiklusvahendeid. Iga liiklusvahendiga sõitmisel on omad plussid ja miinused.

Bussidel on kindel sõidugraafik ja bussijuht peab sellest kinni pidama. Buss sõidab kindlatesse sihtpunktidesse. Bussijuht võib bussi peatada vaid ettenähtud bussipeatustes. Seetõttu on mõnedel inimestel, kes elavad suurtest teedest ning bussipeatustest kaugel, vaja ka jalgsi käia, et õigel ajal bussile või koju jõuda. Mõned kohad on nii üksikud, et bussid sõidavad sinna harva. Siis peab leidma auto.

Autoga on väga lihtne erinevatesse paikadesse kohale jõuda. Kui autojuht ei oska oma sihtpunkti sõita, siis ta vaatab teedekaarti ja suunamärke. Autoga saab peatuseid teha siis kui heaks arvad.

Mõnedesse suurematesse linnadesse on võimalik ka rongiga sõita. Rong on väga turvaline ning loodussõbralik sõiduvahend. Rongiga saab sõita vaid mööda raudteed. Pileteid müüakse rongis. Seetõttu ei pea muretsema raudteejaamas selle pärast, kust piletit saab. Rongi on võimalik ka näiteks jalgratas kaasa võtta, sest rongis on rohkelt ruumi ning jalgrataste hoidmiseks on omad kohad. Rong sõidab väga täpselt. Rongijuht peab hoolikalt kinni pidama sõidugraafikust, sest ühel ja sama teel võib sõita mitmeid ronge. Selleks, et kokkupõrkeid ei juhtuks, on rongide sõidugraafikud minutilise täpsusega paika pandud. Rongiga ei ole võimalik äkilisi sõidumuudatusi teha.

Oluline teada.

Rongidega juhtub õnnetusi harva, aga õnnetused raudteel ei ole harvad. Jalakäijad ja autojuhid ei ole raudteed ületades sageli kuigi tähelepanelikud ning ettevaatlikud. Kui reisirong sõidab kiirusega 90 km/h, siis tema pidurdusmaa on kuni 2 km. Seetõttu on ka õnnetused raudteel väga rängad.

5. Võrdle erinevaid sõiduvahendeid

(sõiduks kuluv aeg, sõidu hind, mugavus, turvalisus).

	Miks on mõistlik sõita ...	Miks ei ole mõistlik sõita ...
autoga?		
bussiga?		

rongiga?		
laevaga/ praamiga?		
lennukiga?		

6. Mis transpordivahenditega on sinu kodukohas võimalik liigelda?

.....

.....

.....

4. Pöördumine politseisse

1. Loe.

Aleksei käis sõpradega kinos. Film lõppes päris hilja ja poiss teadis, et peale kella 23.00 ei tohi lapsed üksi väljas olla. Ta suundus kiiresti kodu poole. Valis lühema tee ning läks läbi pargi. Pargi pimedas nurgas kuulis ta mingit müra. Keegi karjus midagi ja kuuldus tugevaid mütsatusi. Päris hirmutav olukord, mõtles Aleksei. Ta läks pisut lähemale ning märkas eemal kaklust.

Aleksei mõtles: „Mida teha? Ära joosta? Minna vaatama, mis ikka päriselt seal toimub? Ei, seda ma ei tee. Helistan politseisse.“

Ta helistas häire-keskuse numbrile 112 ja rääkis, mida ta oli näinud. Õige pea oli politsei kohal ja lõpetas kakluse ning Aleksei läks rahulikult koju.

2. Arutle.

- Miks Aleksei valis lühema tee?
- Miks ta otsustas politsei kutsuda?
- Missugustel asjaoludel on vaja kutsuda politsei?

3. Mida rääkida?

Kui sa näed pealt kuritegu või korrarikkumist, siis teata sellest **võimalikult kiiresti** lühinumbrile **112**.

Kui helistad häire-keskuse lühinumbril 112:

- teata võimalikult kiiresti ja selgelt, mis on juhtunud, kus see juhtus ning kes helistab;
- jää rahulikuks ja vasta esitatud lisaküsimustele;
- edasta korrapidajale sündmusega seotud isikute, sõidukite ja muude asjaolude võimalikult täpne kirjeldus;
- ära lõpeta kõnet enne, kui korrapidaja annab selleks loa.

Lühinumber 112 valitakse ühtemoodi nii mobiil- kui ka tavatelefonilt ja sellele helistamine on tasuta. Numbrile 112 saab mobiiltelefonilt helistada ka ilma SIM kaardita. Häirekeskusega saab kontakti ka kohast, kus puudub võrgu-levi.

Seejärel:

- mõtle enda turvalisusele. Paljudes olukordades on kasulik ära oodata politsei-patrulli saabumist;
- järgi politsei poolt antud juhiseid;

- kui kuriteo tulemusena on keegi vigastada saanud, ütle seda koheselt pääste-korraldajale.

4. Koosta meelespea.

Loe veel kord teksti „Mida rääkida?“. Mida Aleksei pääste-korraldajale võis rääkida? Kirjuta.

Helistamine häirekeskuse numbrile 112

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Hoian end ja oma sõpru, ütlen EI uimastitele

1. Loe.

Saarde koolis oli tulemas teemapäev „Hoian end ja oma sõpra!“ Kõikidele klassidele tehti ülesandeks valida pealkirjaga sobiv teema ja sellega lähemalt tutvuda. Õpetaja Lepiku klass valis Kuldari soovitusel uimastite teema. Ta oli ajalehest lugenud, et Eestis on uimasteid tarvitavate inimeste hulk kasvanud. Veel luges ta, et uimasteid proovivad järjest nooremad lapsed. Iga klass sai ülesandeks koos õpetajaga külastada mõnd asutust või uurida teatmikest, internetist teema kohta infot. Kokkuvõtteks koostasid 7. klassi õpilased teabe-lehe.

2. Meenuta eelmisel aastal õpitust.

- Nimeta aineid, mida nimetatakse uimastiteks.
- Mis põhjusel on seadusega lubatud uimastid nagu kofeiin, tubakas ja alkohol siiski noortele keelatud?
- Mida tähendab, et uimastid kahjustavad kehalist tervist? vaimset tervist? suhtlemist?
- Mida tähendab, et uimastid tekitavad sõltuvust?

3. Loe ja arutlege klassis.

Uimastid on ained, mis muudavad inimese enesetunnet, käitumist ja ümbritseva maailma tajumist.

Eestis on korduvalt uuritud noorte uimastite tarvitamist. Tulemused näitavad, et on lapsi, kes proovivad uimasteid juba 11-aastaselt. Mida nooremana inimene suitsetama, alkoholi jooma või narkootikumide tarvitama hakkab, seda rohkem ta oma tervist kahjustab. Seepärast on oluline igal noorel teada, millised ained on uimastid ja mida nende tarvitamine inimese organismiga teeb. Õnneks uuringud näitavad, et uimastite tarvitamine noorte hulgas väheneb.

• Arutlege, mida näitavad uurimused Eesti noorte uimastite tarvitamise kohta.

Mõned inimesed on oma elu-probleemidega sasipuntras ja arvavad, et uimastite mõjul saab end maailmast välja lülitada.

Enamasti tarvitatakse uimasteid pidudel, seltskondades viibides. Sellisel juhul on suur kaaslaste surve ehk kambavaim. Noortel alles kujuneb oma arvamus maailmast ja nad harjutavad keerulistes olukordades EI ütlemist. Salapärase ja uue asja katsetamine tundub huvitav ja ohu-tunne kaob kergesti.

• Arutlege, mis põhjustel 14–16-aastased noored võivad uimasteid tarvitama hakata.

On teada, et alaealistele on kõikide uimastite tarvitamine keelatud. Siiski on sagedased politsei teadaanded, et noored tarvitavad ka seadusega keelatud uimasteid ehk narkootikumide. Nendeks on näiteks kanepitooted, Ecstasy ja sissehingatavad

uimastid. Nende kasutamine on alati väga ohtlik, sest kõik narkootikumid on erinevate mürkide segud ja tarvitaja ei tea, mida ta kasutab.

Sagedasemad uimastite vahendajad ehk diilerid on kahjuks sõpruskonna liikmed. Diilerid tegutsevad täiskasvanute teadmata, kuid eakaaslased teavad nende tegevusest. Narkootikumide müümine ja vahendamine on väga tõsine kuritegu!

- ♦ **Arutlege, kust noored saavad uimasteid.**

4. Tee loetu kohta kokkuvõtte. Lõpeta laused.

Eesti noorte hulgas tehtud uimastite proovimist ja tarvitamist uuriv küsitlus näitab, et .....

Mida nooremas eas inimene uimasteid tarvitama hakkab, seda .....

Uimastite tarvitamise põhjused saab jagada kaheks. Mõned inimesed tarvitavad uimasteid ..... . Nad on oma eluga rahulolematud ja ei oska probleemidele muul viisil lahendust leida. Suurem osa uimastite tarvitajatest teevad seda ..... . Osadel noortel on raske uimastitele EI öelda, sest .....

Politsei on mures, kuna noored saavad kätte seadusega keelatud uimasteid ehk narkootikume. Need on tervisele eriti ....., kuna sisaldavad ..... . Noortele müüvad narkootikume vahendajad ehk ..... . Diilerid on sageli sõpruskonna liikmed. Igal noorel on oluline teada, et narkootikumide omamine, müümine ja vahendamine on .....

5. Loe.

Teiste inimestega suhtlemisel tuleb mõnikord ette ootamatuid olukordi. Igasugusele pakkumisele proovida uimasteid tuleb kindlasti öelda EI. Sellises vestluses aitavad sind **enesekindlus** ja **selgesõnalisus**.

- Olen enda jaoks selgeks mõelnud, et ma ei tarvita kunagi uimasteid.
- Olen valmis, et uimastite pakkuja võib mind osavalt meelitada.
- Tean, kui ma olen kasvõi korra nõusoleku andnud, olen edaspidi ostu-müügi lõksus.
- Tean, et ainult mina ise saan pakkumisest keelduda.
- Tean, et ebameeldivast vestlusest aitab kiiresti üle saada otsekohene ja vastuvaidlematu EI.

6. Loe.

Raul, Kalle, Malle ja Eleriin sõitsid reede õhtul linna kaubandus-keskuses olevasse kinno. Seansi algust oodates vestlesid sõbrad mõnusalt, kui nende juurde tuli umbes sama vana kutt kui nemad. Ta tegi alguses noortega juttu algavast kino-seansist, kuid õige pea läks vestlus ebameeldivaks. Noormees avas oma peopesa ja seal oli väike pruunikas pakike. Mees ütles: „Ehk olete huvitatud oma 4D kinoelamust 5D-ks muuta?! Saate soodsalt...”

Arutlege, mis olukorda Saarde kooli noored sattusid.

- Kirjuta loole lõpp, kus noored uimastipakkujale EI ütlesid.

.....
.....

7. Loe.

Kõik uimastid kahjustavad inimese tervist ja tekitavad vajaduse ainet uuesti saada. Narkootiliste ainete puhul ei tea iialgi, mida need täpselt sisaldavad. Seetõttu on need eriti ohtlikud.

Narkootikumide tarvitamine muudab inimese enesetunnet, käitumist ja maailma tajumist.

Joobes inimese tunded ära järgmiste märkide järgi.

	Kummaline käitumine
	Väga suur tegutsemis-soov või uimasus
	Inimene näeb asju, mis ei ole tegelikult olemas ehk hallutsinatsioonid
	Tundub, et ta on alkoholi joonud, kuid suust lõhna ei tule
	Raskused kõndimisel
	Raskused hingamisel
	Une-taoline olek või teadvuse kaotus

- Milliste märkide korral on inimesele väga kiiresti arstiabi vaja ja tuleb kohe helistada 112? Märki tabelis.

Ole enda ja kaaslaste suhtes tähelepanelik! Abivajajat aita alati nii palju kui oskad. Kui läheduses on täiskasvanuid, palu neilt abi. Kui sulle tundub sinu kaaslase või võõra inimese seisund raske, kutsu alati kiirabi.

8. Lisa. Infomaterjali koostamine.

Koostage teabe-leht eakaaslastele, milles oleksid käitumis-juhised **EI** ütlemiseks uimastitega seotud olukordades.

ISBN 978-9985-72-279-4

9 789985 722794

